

Lejla Tekešinović

**STRUKTURE SA
VEZNIČKIM IZRAZOM
*COMME SI / KAO DA***

Lejla Tekešinović

STRUKTURE SA VEZNIČKIM IZRAZOM *COMME SI / KAO DA*

LEJLA TEKEŠINOVIĆ
STRUKTURE SA VEZNIČKIM IZRAZOM *COMME SI / KAO DA*

Izdavač: Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet
Franje Račkog 1, Sarajevo

Za izdavača: Prof. dr. Kenan Šljivo

Recenzenti Prof. dr. Dražen Varga
Prof. dr. Halid Bulić

Lektura: Doc. dr. Elma Durmišević

Računarska obrada: Narcis Pozderac, TDP Sarajevo

Elektronsko izdanje

ISBN 978-9926-491-10-9

CIP zapis dostupan u COBISS sistemu Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH pod
ID brojem 52653830

Sarajevo, 2022.

Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet

Lejla Tekešinović

STRUKTURE SA VEZNIČKIM IZRAZOM
COMME SI / KAO DA

Sarajevo, 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD	7
2. STRUKTURE SA <i>COMME SI / KAO DA</i> U LITERATURI	9
3. ZNAČENJA I VRIJEDNOSTI	20
4. MJESTO U LINEARNOM PORETKU	56
5. HORIZONTALNI ODNOSI	71
6. GLAGOL REČENICE S <i>COMME SI / KAO DA</i>	78
7. ZAKLJUČAK	85
REGISTAR IMENA	89
REGISTAR POJMOVA	90
LITERATURA	93
BILJEŠKA O AUTORICI	96

1. UVOD

Osnovni je cilj ovoga rada pružiti što potpuniji sintaksičko-semantički opis rečenice koju u francuskom jeziku uvodi veznik *comme si*, uz njeno poređenje sa identičnom sintaksičko-semantičkom kategorijom u bosanskom jeziku.¹ Svjesni smo pri tome da baviti se i najjednostavnijim jezičkim pitanjem, zapravo, znači baviti se nizom elemenata koji su međusobno povezani i koji čine jedinstvo u jezičkom sistemu. Stoga je naša namjera da, polazeći od određenoga korpusa, sagledamo, analiziramo i opišemo najbitnije konstitutivne elemente spomenute rečenice, te da usporedimo naučna dostignuća vezana za ovu temu kako u francuskom, tako i u bosanskom jeziku. Pokazalo se da dosadašnja istraživanja o ovoj rečenici u francuskom jeziku nisu bila dovoljno detaljna. Riječ je, naime, o dosta kompleksnim strukturama koje su semantički veoma raznovrsne. Međutim, generalno se stiče dojam da je u literaturi veoma malo prostora posvećeno ispitivanju i utvrđivanju različitih semantičkih vrijednosti ove rečenice,² što se, između ostalog, odnosi i na detaljnije ispitivanje konteksta u kojem se manifestira značenje uzroka. Ovo nas je posebno potaklo i motiviralo da istraživanje usmjerimo na spomenute rečenice te da pokušamo sagledati njihove najznačajnije strukturno-semantičke osobenosti. Najprije ćemo se osvrnuti na dosadašnja istraživanja posvećena ovim rečenicama u francuskom i bosanskom jeziku, a nakon toga ćemo naglasak staviti na njihovu semantičku analizu. Potom ćemo se baviti pitanjem položaja ove rečenice te vidjeti u kakvim se sintaksičkim odnosima one mogu pojaviti unutar iste složene rečenice.

---

1 Zbog jednostavnosti u prezentiranju građe, umjesto trostruke nominacije (*bosanski, hrvatski i srpski*), koristit ćemo uglavnom samo termin *bosanski jezik*. Razlog za takvo opredjeljenje je taj što je genetsko-tipološki i strukturno-gramatički (dakle, strogo lingvistički) riječ o jednom jeziku s više imena koja su ravnopravna i jednakovrijedna. Prema tome, svako pojavljivanje termina *bosanski jezik* u ovoj knjizi, posebno kad imamo u vidu temu ovoga rada, uključuje i sadržaj termina *hrvatski jezik i srpski jezik*.

2 V. naredno poglavlje.

Zatim ćemo, u kontekstu spomenutih rečenica, razmotriti i upotrebu glagolskih vremena i načina te na kraju izložiti najznačajnija zapažanja vezana za rezultate istraživanja.

Metod rada za koji smo se opredijelili počiva na deskriptivno-kontrastivnoj analizi primjera rečenica koje uvodi veznik *comme si*, odnosno njegov prijevodni ekvivalent u bosanskom jeziku, veznik *kao da*. Analizirana građa se, dakle, javlja u dvostrukom obimu budući da su svi primjeri registrirani na francuskom i na bosanskom jeziku. Pri tome smo prevashodno polazili od francuskog korpusa, osim tamo gdje smo uočili da je određeni fenomen prisutan isključivo u korpusu na bosanskom jeziku. Kontrastivni pristup, koji podrazumijeva sistematsko uspoređivanje lingvističkih pojava dvaju ili više jezika, za nas je više-struko koristan jer nam pruža uvid u obilježja jedne te iste gramatičke pojave kako u francuskom, tako i u bosanskom jeziku. Ovakav metod rada omogućava nam da dođemo do nekih novih teorijskih saznanja o posebnostima istraživane pojave, saznanja koja bi nam možda ostala nedostupna da smo istraživanje ograničili na područje samo francuskog jezika. Osim toga, rezultati dobiveni na ovaj način uspješno se mogu koristiti u nastavi francuskog jezika.

2. STRUKTURE SA *COMME SI* / *KAO DA* U LITERATURI

Najprije ćemo se, dakle, osvrnuti na opis veznika *comme si* u literaturi, a potom i na opis njegovog ekvivalenta u bosanskom jeziku, veznika *kao da*, odnosno vidjet ćemo na koji se način posmatraju rečenice koje oni uvode.

2. 1. Veznički izraz (*locution conjonctive*) *comme si* je, kako primjećuje Gendre (2010),³ formiran od dva različita morfema, koji su u veoma frekventnoj upotrebi kad je u pitanju iskazivanje komparacije i hipoteze (par. 3). Do njihovog spajanja došlo je tek u XII vijeku, a do tada je sam veznik *comme* omogućavao artikulaciju hipotetičke komparacije, pojavivši se u toj ulozi krajem IX vijeka (par. 1).⁴ Gramatičari se, međutim, kako navodi, dugo vremena nisu posebno zanimali za ovaj veznik (par. 3). Zbog njegove složene strukture te komparativno-hipotetičnog oblika rečenica koje uvodi, mnogi od njih su, primjećuje Ushaku (1983: 157), u nedoumici da li takve rečenice treba proučavati unutar hipotetičnih ili, pak, komparativnih rečenica. Ovaj autor, koji se veznikom *comme si* nešto detaljnije bavio, posvetivši mu jedan dio svoje monografije (1983: 157-167), uočava da veznički izraz *comme si*, zajedno sa ostalim izrazima koji su formirani sa *si* (*que si, même si, sauf si, excepté si, sinon, si seulement, si ce n'est*), služi za uvođenje sistema rečenica koje po sintaksičko-semantičkoj strukturi nisu čiste hipotetične ili hipotezi daju posebno obilježje (157). Po njemu, moguće je razlikovati dvije kategorije rečenica sa *comme si*: komparativno-hipotetične rečenice sa *comme si* i *que si* te

---

3 <https://books.openedition.org/pur/40105?lang=fr>

4 Veznik *comme* potječe od latinskog priloga za način *quomodo* = *kako* (fr. *comment*), na koji način, na način *kao, kao što* pa je prvo značenje koje se veže za *comme*, dakle, značenje načina i poređenja. Otuda se razvilo vremensko, a od njega i uzročno značenje (Nazarenko 2000: 78).

pseudonezavisne rečenice sa *comme si* uzvično-afektivnog nivoa (158). Kad je riječ o prvoj skupini, on primjećuje da:

“(…) Ovakve komparativno-hipotetične rečenice sa *comme si* ne služe za kvantitativno upoređenje, već za razjašnjavanje glavne misli. Gornji primeri pokazuju da se radi o komparativno-hipotetičnim rečenicama sa *comme si* u, da tako kažemo, zbijenoj formi.”

Pri tome, on navodi, između ostalog, i sljedeći Flaubertov primjer – *Quand Léon parfois sentait la semelle de sa botte poser dessus, il s'écartait, comme s'il eût marché sur quelqu'un.* - koji analizira na sljedeći način / *il s'écartait, comme [il se serait écarté] s'il eût marché sur quelqu'un.* / te pritom, također, konstatuje:

“Međutim, komparativno-hipotetične rečenice sa *comme si* se, iako ređe, mogu javljati u svojoj punoj gramatičkoj formi. Ovakvi proseidi se pripisuju stilističkim razlozima.”

U kategoriju pseudonezavisnih rečenica sa *comme si* uzvično-afektivnog nivoa ubrajaju se, po njemu, konstrukcije ili obrti sa *comme si* koji liče na komparativno-hipotetične rečenice, ali po semantičkoj vrijednosti i afektivnoj nijansi čine posebnu grupu, pa se ne smiju miješati s njima. One se razlikuju od komparativno-hipotetičnih, prije svega, zato što su izgubile hipotetično obilježje, pa su se razvile u jednu vrstu autonomnog sistema koji izražava, na afektivnom planu, nijanse ironije, prezira, negodovanja i slično (165). U vezi s ovom skupinom rečenica sa *comme si* Ushaku konstatuje (165-166) i sljedeće:

“Na semantičkom ili psihološkom planu, opšte osobine ovakvih obrta se sastoje u tome što u negativnom obliku izražavaju ono što treba da se potvrdi, odnosno u afirmativnom obliku ono što treba da se negira: – *Tu n'as donc jamais rien vu? répondait en riant Félicité; comme si ta patronne, madame Homais, n'en portait pas de pareils* / podrazumeva se = *elle (Mme Homais), en porte des pareils* /. (G. Flaubert, Mme Bovary) (...) Ovakvu vrstu rečenica karakteriše i činjenica što na sintaksičkom planu, za razliku od

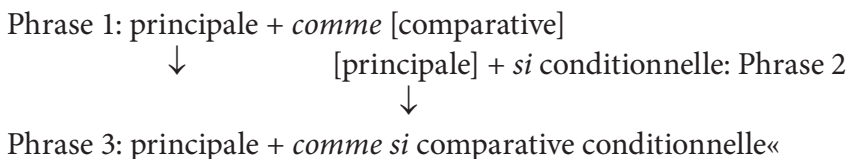
komparativno-hipotetičnih sa *comme si*, stoje kao formalno nezavisne i obično počinju sa *comme si*.”

Na kraju Ushaku zaključuje (167):

“Konstrukcije – tipovi sa *comme si*, komparativno-hipotetičnog značenja kao i oni, posebne semantičke vrednosti i afektivne nijanse, kao pseudonezavisni pokazuju da je za njihovu pouzdanu interpretaciju, sem sintaksičke strukture, veoma važna uloga afektivnog jezičkog osećanja, psiholoških i kontekstualnih faktora i interpunkcije. Iz ovog proizilazi i važna teoretska konstatacija da se pod istom ili sličnom sintaksičkom konstrukcijom rečenica sa *comme si* mogu kriti nijanse vrednosti semantičkog, afektivnog, psihološkog nivoa kao jezička potreba i jezička stvarnost.”

Detaljno objašnjenje, kao i shematski prikaz strukture komparativno-hipotetične (kondicionalne) rečenice nalazimo u radu autorica Vlahović / Seder (2013: 82):

»Une proposition comparative hypothétique (conditionnelle) est le résultat de la fusion de deux phrases dont l’une contient une proposition comparative en *comme* et l’autre une proposition conditionnelle en *si*. Dans le processus de (l’entrelacement) l’entrecroisement de ces deux phrases, on fait l’ellipse de la proposition comparative (la subordonnée de la première phrase qui est en même temps la proposition principale de la deuxième) et on unit la proposition principale de la subordonnée comparative à la proposition subordonnée conditionnelle. La subordonnée conditionnelle, en obtenant la conjonction *comme* avant la conjonction *si*, devient une proposition comparative conditionnelle en *comme si* et acquiert un sens à la fois de comparaison et d’hypothèse. Le schéma de cette fusion peut être présenté de la manière suivante:

Govoreći o *skraćivanju etalona* u kontekstu komparativnih rečenica, Papić (1984: 201), također, navodi primjere koji upućuju na zbijenu formu ovih rečenica, odnosno na elipsu rečeničnog dijela iza veznika *comme*. Ovaj autor samo napominje da se spoj *comme si* po tradiciji smatra posebnim veznikom, ali ga kao takvog ne razmatra niti u kontekstu komparativnih niti u kontekstu hipotetičnih rečenica. Primjer rečenice sa ovim veznikom navodi jedino u poglavlju posvećenom eksklamativnom modalitetu koji se između ostalog može izraziti i u obliku zavisne rečenice (159, 3). Naime, kako ističe, ako u jednoj složenoj rečenici nestane glavna (što smatramo nepreciznom konstatacijom!), zavisna će se obavezno pretvoriti u uzvičnu rečenicu: *Comme si c'était facile!* [kao da je to lako].⁵

Wartburg / Zumthor (1958: 190) smatraju da *comme si* uvodi hipotezu koja je data kao termin komparacije kako bi se pojasnila glavna misao, kao u primjeru: *Il s'enfuyait comme s'il avait eu la police à ses trousses.*

Béchade (1989: 297) spominje *comme si* u poglavlju posvećenom komparativnoj rečenici i to u kontekstu odnosa jednakosti (*rapport d'équivalence*), primjećujući da ovaj veznik uvodi zavisnu rečenicu u kojoj se stapaju ideje komparacije i pretpostavljanja, kao i to da se u ovom izrazu osjeća slijed od dva veznika (301, 308).

Sandfeld (1936: 446) zapaža da se ovom zavisnom rečenicom često izražava neka ironična opaska / *Comme si cela ne suffisait pas, il y a les sosies, les citoyens exaltés ou astucieux qui se font le visage de Lénine. /*

5 U ovakvoj upotrebi Papić, također, navodi primjere rečenica sa veznicima: *puisque, quand, depuis que, pourvu que* i *si*: – *Mais puisque je vous dis que je serai absent!* [kad vam kažem] – *Quand je pense qu'Hélène aura bientôt seize ans!* (Duhamel) [kad samo pomislim] – *Depuis qu'on en parle!* [otkad se o tome govori] – *Pourvu que ce froid ne dure pas!* [samo da] – *Si j'avais pu deviner!* [da sam mogao pogoditi].

Delatour i dr. (2004: 279) navode sljedeće primjere sa pojašnjenjima, odnosno konstatacijama (u zagradi) koje bi se, po našem mišljenju, sa sigurnošću mogle iznijeti jedino na osnovu poznavanja šireg konteksta:

Tu parles avec une voix bizarre, comme si tu avais mal à la gorge.
(= *mais en réalité tu n'as pas mal à la gorge*)
Il a continué à parler comme s'il n'avait pas entendu ma question.
(= *mais en réalité il avait entendu ma question*)

Fairon / Simon (2018: 1108) su među rijetkim autorima koji veznik *comme si* spominju u kontekstu kategorije načina, i to u poglavlju posvećenom cirkumstancijalnim rečenicama kojima se označava način i poređenje. Po njima je *comme si* veznik za iskazivanje načina pomoću komparacije i hipoteze.

Sljedeći, pak, autori u rečenici sa *comme si* prepoznaju još i značenje uzroka, pa tako Gendre (2010),⁶ koja se, prije svega, fokusira na stilističku analizu nekoliko filozofskih i književnih tekstova, uočava u pojedinim primjerima uzročnu vrijednost rečenice sa vezničkom lokucijom *comme si*, govoreći, pritom, o mogućem uzroku (*cause probable*).

Mauger (1968) veznik *comme si* spominje u kontekstu raznih nijansi uzročnog značenja (par. 694, rem.) te, ne ulazeći u detaljniju analizu, zapaža da je u primjeru – *Il tremble comme s'il avait froid.* – riječ o prividnom uzroku (*cause apparente*). Na drugom mjestu, međutim, precizira (par. 756 ter) da ovaj veznik, pored spomenutog značenja uzroka (*Il tremble comme s'il avait froid.*), također, može uvoditi pravu komparaciju (*Parlez-lui comme si vous lui pardonnez tout.*) te da se u eksklamativnim rečenicama pomoću njega izražava negodovanje (*Comme si je mentais!*).

Varga (2005: 108) svrstava izraz *comme si* među subordinatore koji uvode kondicionalnu rečenicu, izražavajući, pritom, pretpostavljeni uzrok (*cause supposée*) te predstavljajući ovu zavisnu rečenicu kao dio komparacije. / *Elle se comporte comme si elle était la plus compétente au monde dans ce domaine.* /

---

6 <https://books.openedition.org/pur/40105?lang=fr>

Deloffre (1975) je među rijetkim autorima koji naglašava da se veznik *comme si* može pojaviti i kao jedna nerastavljiva cjelina. Naime, za razliku od primjera – *Il crie comme si on l'écorchait*. – gdje se podrazumijeva – *Il crie comme (il crierait) si on l'écorchait*. – ovaj autor navodi primjer (122-123) u kojem se *comme si* pojavljuje iza dvotačke, ističući da ovaj veznik predstavlja jednu nerastavljivu cjelinu kad uvodi, kao argument, neku apsurdnu hipotezu čije se odbacivanje iskazuje eksklamativnom intonacijom, kao i to da se u tom slučaju zapaža prvobitno srodstvo između komparacije i uzroka:

»En revanche, *comme si* forme un tout indissociable lorsqu'il introduit, à titre d'argument – et c'est où on observe encore une fois la parenté originelle entre le recours à une comparaison et la recherche d'une cause – une hypothèse absurde, dont le rejet est traduit par une intonation exclamative: *Nos gens d'église (...) ont pourtant encore quelques maximes qui paraissent plus fondées sur le préjugé que sur la raison. Telle est celle qui blâme la danse et les assemblées: comme s'il y avait plus de mal à danser qu'à chanter, que chacun de ces amusements ne fût pas une inspiration de la nature, etc.*«

Na osnovu prethodno iznesenih mišljenja stiče se dojam da je semantički sadržaj rečenica koje uvodi *comme si* dosta kompleksan, ali istovremeno da je nepotpuno i nedovoljno precizno određen. Kako smo vidjeli, Ushaku ističe da ovaj veznik uvodi dva tipa rečenica: sistem komparativno-hipotetičnih rečenica i pseudonezavisne rečenice uzvično-afektivnog nivoa. Međutim, on ni na jednom mjestu ne kaže da ovaj veznik u pojedinim kontekstima predstavlja jednu nerastavljivu cjelinu. Također treba naglasiti da pseudonezavisne rečenice sa *comme si*, o kojima govori, ne moraju nužno biti uzvično-afektivnog nivoa. Veznički izraz *comme si* se, dakle, zbog svoje strukture, najčešće dovodi u vezu sa značenjem komparacije (*comme*) i hipoteze (*si*), pa se u tom smislu i govori o komparativno-hipotetičnim rečenicama u kojima se uočava elipsa rečeničnog dijela iza *comme / kao*, odnosno gdje se *comme si / kao da* može posmatrati kao zbijena forma konstrukcije *comme... si... / kao*

što... *da*... Međutim, zanimljivo je da autori ovaj veznik uglavnom ne dovode u vezu sa značenjem načina premda je u pojedinim primjerima koje navode očigledna povezanost kategorije načina sa komparacijom:⁷ *Il crie comme si on l'écorchait.* (Deloffre) → *Il crie [comment? de quelle manière?] comme [il crierait] si on l'écorchait, mais on ne l'écorce pas.*

S druge strane, sami pojmovi *cause apparente / cause supposée* nisu dovoljno jasno upotrijebljeni u navedenim primjerima: *Il tremble comme s'il avait froid.* (Mauger)

Značenje prividnog uzroka u ovom bi primjeru podrazumijevalo uvjerenje posmatrača da osobi nije hladno (*Il tremble comme s'il avait froid mais il n'a pas froid*), što se iz ovakvog konteksta ne može sa sigurnošću znati. Drugim riječima, ne može se isključiti mogućnost da je osobi zaista hladno, tj. da je hladnoća možda, zaista, razlog drhtanja pa se u tom smislu prije može govoriti o mogućem, pretpostavljenom uzroku (*Il tremble [pourquoi?] C'est peut-être parce qu'il a froid.*)

Inače, generalno se stiče dojam da autori ne naglašavaju dovoljno važnost poznavanja šireg konteksta i situacije u analizi struktura sa vezničkim izrazom *comme si*, jer je najčešće upravo to preduslov za pravilno tumačenje njihovog sadržaja.

2. 2. Prijevodni ekvivalent veznika *comme si*, također, složeni veznički izraz *kao da*, dovodi se u vezu sa semantičkom kategorijom načina i / ili poređenja, kao uostalom i rečenice koje uvodi:

7 Ako se osvrnemo na klasifikaciju zavisnih rečenica u gramatikama francuskog jezika, primijetit ćemo da se tek u ponekoj od njih uopće registriraju načinske ili modalne zavisne rečenice. Grevisse (1993: par. 1085) ih recimo prepoznaje kao takve, ali u tom kontekstu ne spominje veznik *comme si* kao ni Mauger (1968: 363) koji ističe da prave zavisne načinske rečenice, zapravo, ne postoje, ali da je to značenje ponekad povezano sa poređenjem – *Paul travaille comme son père travaillait.* – ili sa posljedicom – *Refusons, de (telle) sorte qu'ils soient contents de nous.* Kad su, pak, u pitanju načinske zavisne rečenice u bosanskom jeziku, Palić (2007: 143) zaključuje da je malo tipova klauza, pa i sintaksičkih jedinica uopće, oko kojih postoji toliko neslaganja i različitih mišljenja među gramatičarima, kao što je to slučaj s načinskim klauzama. Naime, opisi ovog tipa zavisnih klauza u našim gramatikama te u široj sintaksičkoj literaturi – a ni drugdje nije mnogo bolje stanje, kako primjećuje – toliko se međusobno razlikuju da se i vješt istraživač teško može snaći.

U Brabec / Hraste / Živkovićevoj gramatici (1970: 206-207) za veznik *kao da* se kaže da uvodi načinske zavisne klauze koje ovi autori obrađuju odvojeno od poredbenih klauza. I Silić / Pranjković (2007: par. 1378) zasebno razmatraju spomenute zavisne rečenice, s tom razlikom što je za njih veznik *kao da* veznik usporednih (komparativnih) rečenica kojima se iskazuje usporedba po jednakosti. Ovaj veznik, kako primjećuju, označava pretpostavljenost (hipotetičnost: *Piše kao da govori*) za razliku od veznika *kao što* koji označava izvjesnost (činjeničnost, faktivnost: *Piše kao što govori*). Bulić (2021: 310) svrstava *kao da* u junktore koji uvode poredbene zavisne klauze.

U Težak / Babićevoj gramatici (1996: 232-233) *kao da* je veznik načinskih ili poredbenih klauza. Minović (1987: 98) ističe da vezničko sredstvo *kao da* uvodi načinske rečenice (od kojih se većina može još nazvati i poredbenim / komparativnim) kojima se označava upoređivanje po sličnosti. Raguž (1997) govori o načinskim i poredbenim rečenicama s priložima (!) *kako, kao što, kao da, što...* (par. 854), primjećujući da *kao da* upućuje na privid, mogućnost, pretpostavku (par. 856). Pritom on napominje da rečenice s vezničkim izrazom *kao da* postoje i samostalno (*Kao da je nešto palo s police. Kao da on za to ne zna. Kao da će kiša.*), te da bi se takve rečenice mogle uvrstiti i među izrične ili objasnidbene u kojima *kao* (u značenju “izgleda, čini se”) stoji kao glavna rečenica. (ibid.) Autori Mrazović / Vukadinović (1990: 542-547) ističu da veznik *kao da* uvodi načinske poredbene klauze za jednakost, te da se ovim veznikom može iskazati stvarno i nestvarno / nerealno poređenje. Jahić / Halilović / Palić (2000: 428-431) smatraju da ovaj veznik uvodi poredbeno-načinske klauze za koje se navodi da predstavljaju prijelazni tip, a koje se ipak formalno svrstavaju među poredbene. I Čedić (2001: par. 527) navodi da veznik *kao da* uvodi poredbene (komparativne) načinske rečenice u kojima se način vršenja glagolske radnje osnovne rečenice izriče pomoću poređenja po jednakosti.

Detaljnija razmatranja i zapažanja u pogledu konstrukcija sa *kao da* nalazimo u radovima Petrović (1976) i Palić (2007) te u *Srpskoj sintaksi* (2002):

Petrović (1976) ističe da strukture sa veznikom *kao da* mogu obilježiti i irealnost, odnosno hipotetičnost i realnost (48, par. 0.0.). U prvom slučaju mogu da se jave dvije mogućnosti, odnosno može se raditi o nečemu što je neostvarivo: *Radi to tako vešto kao da je stručnjak* → ... *kao* što bi radio *da je stručnjak, a nije stručnjak* ili, pak, o nečemu što je samo neizvjesno: *Smeh mu je bio usiljen kao da krije neku misao* [možda krije, a možda i ne krije], što zavisi od situacije u kojoj govorno lice procjenjuje datu pojavu (49, par. 0.2.). U nastavku, zatim, ona primjećuje da sintaksičke strukture sa veznikom *kao da* mogu da iznesu i realne radnje ili pojave, što se otkriva njihovom interpretacijom na nivou dubinske strukture. U tom slučaju kao sinonim date strukture sa formalno negiranim predikatom implicira se pozitivna struktura dopusnog karaktera: *Naljutila se kao da nije u pitanju sitnica* → *Naljutila se iako je u pitanju sitnica* (49, par. 0.3.). U skladu s tim Petrović uočava (49, par. 1.0.) osnovni princip po kojem dolazi do semantičke interpretacije rečenice sa *kao da*:

“ukoliko je ta rečenica data u afirmativnoj verziji, najčešće njome izražena informacija ne odgovara realnosti; upravo je obrnut slučaj ukoliko se radi o negiranoj verziji rečenične strukture”.⁸

Iznoseći i vlastito mišljenje o tome kakve bi sve zavisne klauze trebalo uvrstiti u red načinskih te ukratko se osvrćući na njihove najznačajnije strukturno-semantičke osobenosti, Palić (2007: 165), u pogledu upotrebe veznika *kao da*, konstatuje sljedeće:

“Iz onoga što je dosad rečeno proizlazi da se poredbenonačinskim zavisnim klauzama mogu smatrati samo restriktivne klauze kojima se predikatska radnja u osnovnoj klauzi karakterizira poređenjem s radnjom u zavisnoj klauzi, pri čemu je osnova za takvo poređenje istovjetnost načina na koji su obje radnje ostvarene. Ovakve se klauze u strukturu složene rečenice uvode veznicima: *kao što*, *kao da* i *kao kad*. S obzirom na kriterij faktivnosti /

8 Spomenuta zapažanja do kojih je došla Petrović (1976) poslužila su nam kao polazište za semantičku analizu primjera iz našeg korpusa.

hipotetičnosti veznik *kao da* nije obilježen (hipotetično: *Igra kao da je profesionalac*; faktivno: *Igra kao da nije profesionalac*) (...).”

Kao što možemo zaključiti, veznički izraz *kao da* uopće se ne spominje u kontekstu uzročnog značenja, tako da su po tom pitanju, izgleda, autori *Srpske sintakse* (2002: 853-854 i 861) napravili izuzetak uočavajući nijanse uzročnosti u sljedećim primjerima sa veznikom *kao da*:

“*Kao da su mu u grudi uperili starinsku kuburu, djed se još više razgoropadi. Sem poredbenosti, i načinske nijanse koja otuda dolazi, u ovoj konstrukciji se oseća i nijansa uzročnosti: pretpostavljena ‘uperenost (kubure u grudi)’ uzrok je dedine ‘razgoropađenosti’.* U zavisnoj rečenici upotrebljen je perfekat ‘uperili su’, a u upravnoj aorist ‘razgoropadi se’. Pošto uzrok prethodi posledici, i pošto su na taj način vremenski povezani, ovakav raspored oblika potpuno je u skladu sa tematskim sadržajem. (...) – *Čuti i ukočeno pognute glave stoji, kao da su joj se svi živci skamenili. – Niti se ko vidi, ni čuje, kao da je han opustio.* Strukturni i tematski odnosi jednaki su onima u prethodno obrađenom primeru: oblik perfekta iz zavisne rečenice – obeležavajući pretpostavljeni poredbeni kriterij, istovremeno ga karakteriše i kao uzrok ostvarenja sadržaja upravne rečenice: ‘živci (kao da) su se skamenili’ – zato ‘čuti i stoji’; ‘han (kao da) je opustio’ – zato ‘niko se ne vidi i ne čuje’. (...) – ... *dok djed još jednom ne podviknu kao da je na pomolu neka velika opasnost. – Stricu Nidži stadoše oči kao da pred sobom vidi bugarsku patrolu.* (...) pretpostavljena opasnost ‘na pomolu’ služi karakterizaciji dedine vike. (...) Oseća se i primesa uzročnog značenja: dedina vika uzrokovana je pretpostavljenom opasnošću. (...) vizija bugarske patrole (u ratu, o kojem stric Nidžo rado i mnogo priča) karakteriše način njegova ponašanja, ali ga istovremeno i uzrokuje.” (853-854)

Primjećujemo međutim da se u pojedinim primjerima koje navode autori *Srpske sintakse* spomenuta nijansa uzročnosti uočava čak i tamo gdje je sadržaj *kao da* rečenice irealan pa samim tim zapravo nije

ni moguće dovesti ga u vezu sa pretpostavljenim / mogućim uzrokom o čemu ćemo detaljnije govoriti u sljedećem poglavlju [- *Kao da su mu u grudi uperili starinsku kuburu, djed se još više razgoropadi.* → *Kao da su mu u grudi uperili starinsku kuburu, ...* A NISU. - *Ćuti i ukočeno pognute glave stoji, kao da su joj se svi živci skamenili.* → *..., kao da su joj se svi živci skamenili* A NISU. Isključena je dakle mogućnost da je uperenost kubure u grudi uzrok djedove razgoropađenosti, odnosno da su skamenjeni živci uzrok što ona stoji ukočeno pognute glave.]

3. ZNAČENJA I VRIJEDNOSTI

U ovom ćemo dijelu rada naglasak staviti na semantičku analizu primjera iz dva romana na izvornom francuskom jeziku sa prijevodima na bosanski jezik. Cilj nam je da utvrdimo, odnosno da u datim kontekstima prepoznamo različita značenja i vrijednosti rečenica koje uvodi veznički izraz *comme si / kao da*.

3.1. Analiza primjera iz romana Assie Djebar: *Loin de Médine, Filles d'Ismaël / Daleko od Medine, Ismailove kćeri*

► Zavisna rečenica koju uvodi *comme si / kao da* u primjeru (1) predstavlja odgovor na implicitno pitanje *comment? de quelle manière? / kako? na koji način?* Prema tome, njome se precizira način na koji se odvija radnja glavne, tj. osnovne rečenice, i to zahvaljujući poređenju po jednakosti:

1) »Elle a mis auparavant sur ses cheveux une coiffe qui lui donne grand air et elle s'est rechaussée: elle s'est présentée **comme si** elle sortait à l'instant de la maison paternelle;« (LM: 137)

→ (...): elle s'est présentée [comment? de quelle manière?] [de la même manière] **comme** [elle se présenterait] **si** elle sortait à l'instant de la maison paternelle;

“Na kosu je stavila kopicu, koja joj daje gospodski izgled, obula je sandale; izgleda **kao da** dolazi pravo iz kuće svojih roditelja.” (DOM: 140-141)

→ (...); izgleda [kako? na koji način?] [na isti način] **kao** [što bi izgledala] **da** dolazi pravo iz kuće svojih roditelja.

Načinsko-poredbeno značenje je prisutno i u primjeru (2) :

- 2) »La mule fit un pas vers Ali, une embardée incontrôlée, **comme si** elle avait compris que Fatima voulait fuir en avant, loin de ce monde.« (LM: 64)

→ La mule fit un pas vers Ali, une embardée incontrôlée, [de quelle manière?] [de la même manière] comme [elle l'aurait fait] si elle avait compris que Fatima voulait fuir en avant, loin de ce monde.

“Mazga krenu prema ‘Aliju, samo malo, **kao da** je shvatila da Fatima želi pobjeći daleko od ovih ljudi.” (DOM: 67)

/ Odnosno preciznije: Mazga napravi jedan korak, jedan nekontrolirani nagli skretaj prema ‘Aliju, ... /

→ Mazga napravi jedan korak, jedan nekontrolirani nagli skretaj prema ‘Aliju, [na koji način?] [na isti način] kao [što bi to učinila] da je shvatila da Fatima želi pobjeći daleko od ovih ljudi.

Pored spomenutog značenja poređenja i načina, u primjeru (3) osjeća se i nijansa uzročnosti:

- 3) »Elle répliqua alors, d’une voix plate, **comme si** à l’instant même la passion, la colère, et jusqu’à la peine s’évaporaient à la fois de ses paroles et d’elle-même:« (LM: 84)

→ Elle répliqua alors [comment? de quelle manière?] d’une voix plate, [de la même manière] comme [elle répliquerait] si à l’instant même la passion, la colère, et jusqu’à la peine s’évaporaient à la fois de ses paroles et d’elle-même.

[Pourquoi répliqua-t-elle d’une voix *plate*? C’est peut-être parce que à l’instant même la passion, la colère, et jusqu’à la peine s’évaporaient à la fois de ses paroles et d’elle-même.]

“A onda ona odgovori ravnodušnim glasom, **kao da** su, u istom trenu, žar, gnjev i muka isparili iz njenih riječi i iz nje same: ...” (DOM: 87)

→ A onda ona odgovori [kako? na koji način?] ravnodušnim glasom, [na isti način] kao [što bi odgovorila] da su, u istom trenu, žar, gnjev i muka isparili iz njenih riječi i iz nje same.

[Zašto je odgovorila *ravnodušnim* glasom? Možda zato što su je, u istom trenu, napustili žar, gnjev i muka, što nije isključeno, odnosno može se pretpostaviti da je ravnodušnost u njenom glasu posljedica toga.] Kako vidimo, način na koji je ona odgovorila najprije je iskazan prijedložnom grupom *d'une voix plate* – koja u bosanskom jeziku odgovara instrumentalnom padežnom izrazu s načinskim značenjem⁹ *ravnodušnim glasom* – a potom se i dodatno precizira strukturom sa *comme si / kao da*.

► Sljedeća dva primjera pokazuju da rečenica koju uvodi *comme si / kao da* predstavlja jednu vrstu odgovora na eksplicitno postavljeno pitanje:

- 4) »**Pourquoi** Fatima n'apparaît-elle chez les chroniqueurs qu'une fois mère de Hassan et Hossein? **Comme si** l'amour filial, assumé à ce degré d'intensité, rencontrait, tout comme la passion, un mouvement spontané de retrait, de rêve obscur, de silence!« (LM: 61)

→ C'est peut-être parce que l'amour filial, ...

“Zašto kroničari spominju Fatimu samo kao majku Hasana i Husejnu? **Kao da** je ta ljubav prema ocu, ljubav tako jaka, nailazila, kao i svaka velika ljubav, na spontano uzmicanje, čudne pomisli, na šutnju.” (DOM: 63)

→ Možda zato što je ta ljubav prema ocu, ...

- 5) »Esma, fille d'Omaïs: **pourquoi**, d'entre ses trois épouses vivantes, Abou Bekr l'a choisie, elle? Était-elle sa femme préférée? Le choix s'est-il imposé du fait que, deux ans auparavant, Esma avait lavé le corps de Fatima, fille aimée du Prophète? **Comme si** elle en avait gardé une bénédiction. **Comme si**, par les mains de Esma laissant couler la dernière eau sur le cadavre à peine refroidi, un lien mystique, un fil invisible allait unir ainsi la famille du Prophète au premier vicaire de celui-ci.« (LM: 213)

---

9 V. Palić (2007: 67-79).

→ C'est peut-être parce qu'elle en avait gardé une bénédiction. C'est peut-être parce que, par les mains de Esma...

“Zašto je Ebu Bekr, između tri žive supruge, izabrao Esmu, Umejsovu kćer? Je li mu ona bila najmilija? Da li je nju izabrao zato što je Esma prije dvije godine okupala tijelo Fatime, Vjerovjesnikove najmilije kćeri? **Kao da** je poslije toga ona blagoslovljena. **Kao da** će preko Esminih ruku, sa kojih teče posljednja voda po tek ohlađenom tijelu, neka tajna veza, neka nevidljiva nit, tako povezati porodicu Vjerovjesnika sa njegovim prvim nasljednikom.” (DOM: 217)

→ Možda zato što je poslije toga ona blagoslovljena. Možda zato što će preko Esminih ruku, ...

U primjeru (4) pitanje je, kako vidimo, postavljeno upitnim prilogom *pourquoi* / *zašto*, dok u primjeru (5) imamo dvije rečenice sa *comme si* / *kao da* koje slijede nakon tri pitanja od kojih prvo uvodi spomenuti prilog, dok su preostala dva postavljena inverzijom subjekta. Primjećujemo, također, da veznik *comme si* / *kao da* u navedenim primjerima predstavlja jednu nerastavljivu cjelinu, kao i to da rečenica koju uvodi započinje njime. Ovakvi primjeri navode na zaključak da bi se rečenica sa ovim vezničkim izrazom zaista mogla posmatrati kao jedna vrsta uzročne rečenice te da se ovaj veznik može, dakle, naći u istoj ulozi kao i uzročni veznik *parce que* / *zato što, jer* kada uvodi odgovor na eksplicitno pitanje postavljeno upitnim prilogom *pourquoi*,¹⁰ s tim da se odgovor koji uvodi *comme si* / *kao da* u ovakvim slučajevima eventualno može prihvatiti, odnosno može se pretpostaviti da je u tom odgovoru sadržan uzrok ili razlog u vezi s onim što je izneseno u pitanju. Taj odgovor predstavlja dakle objašnjenje koje se može ali i ne mora prihvatiti, pa se u tom smislu može govoriti o pretpostavljenom, odnosno mogućem uzroku (*cause supposée* / *probable*).

---

10 V. Tekešinović (2017: Fn 49). *C'est que* također može uvoditi odgovor na pitanje sa *pourquoi* / *zašto* (ibid.: Fn 51).

► Međutim, primjeri sa kojima smo se najčešće susretali jesu primjeri rečenica sa *comme si / kao da* koje bi se mogle posmatrati kao odgovori na implicitno pitanje *pourquoi? / zašto?*, odnosno pitanje koje se na izvjestan način samo po sebi nameće u vezi s prethodnim kontekstom. Kao i u prethodnoj skupini gdje je ovo pitanje eksplicitno iskazano, riječ je o pretpostavljenom, odnosno mogućem uzroku. Može se, dakle, pretpostaviti da odgovor koji uvodi *comme si / kao da* predstavlja izvjesno objašnjenje prethodnog konteksta, sadržavajući eventualni uzrok ili razlog u vezi s onim što je izneseno u prethodnom kontekstu:

- 6) »Bien plus, il lui demande la main de sa fille! **Comme si** d'avoir été floué par l'ex-prisonnier, Khalid désirait soudain se lier à lui au plus près, par une alliance matrimoniale.« (LM: 110)

[Pourquoi lui demande-t-il la main de sa fille? C'est peut-être parce que d'avoir été floué par l'ex-prisonnier, Khalid désirait soudain se lier à lui au plus près, par une alliance matrimoniale.]

“Štaviše, zatražio je ruku njegove kćeri! **Kao da** se, bračnom vezom, htio još više vezati za svog bivšeg zarobljenika, baš onda kada ga je on prevario.” (DOM: 112)

[Zašto je zatražio ruku njegove kćeri? Možda zato što se, bračnom vezom, htio još više vezati za svog bivšeg zarobljenika, (...)]

- 7) »Esma pourrait n'être qu'une ombre dressée par deux fois, en des circonstances émouvantes, à la mort de Fatima, puis de Abou Bekr. Il semble que rien ne nous soit livré d'autre, par discrétion, sur sa personne, sur son caractère. **Comme si** devait l'accompagner le seul murmure de l'eau lustrale qui coule de ses doigts à l'heure méditative de ces deux cérémonies austères où le cadavre s'allège, où les officiants ne peuvent répéter que le nom de Dieu...« (LM: 215)

[Pourquoi Esma n'apparaît-elle (chez les chroniqueurs) que *deux fois* (dans le contexte de ces deux cérémonies)? C'est peut-être parce que devait l'accompagner le seul murmure de l'eau lustrale...]

“Esma bi mogla biti samo sjena koja je izronila dva puta, u potrebnim događajima, kada je umrla Fatima, a onda Ebu Bekr. Izgleda da je samo to trebalo biti preneseno o njenoj ličnosti, o njenoj naravi. **Kao da** je nju trebao pratiti samo šum vode za očišćenje, koja teče sa njenih prstiju, u časovima sabranosti tokom ta dva ozbiljna obreda, kada se umrli olakšava očišćenjem, kada oni koji ispunjavaju obred mogu samo dozivati Božije ime...” (DOM: 219)

[Zašto se Esma spominje *samo dva puta* i to *samo u kontekstu ta dva obreda*? Možda zato što je nju trebao pratiti samo šum vode za očišćenje, ...]

8) »Reste-t-elle pour autant ‘la femme de la mer’, comme l’a surnommée si hâtivement Omar? Une telle appellation, parmi les marchands de Médine, les terriens, les guerriers artisans, semble auréoler cette femme de la vibration de toute aventure permanente. **Comme si**, dans le sillage de Esma, l’appel pour quelque départ est toujours là, prêt à la secouer, ou entraînant avec elle de nouveaux partants...

‘Femmes de la mer’ dans l’esprit de Omar, c’est **comme si** le mouvement imperceptible et infrangible que cela suppose ne pouvait, en elle et autour d’elle, se contrôler...» (LM: 222-223)

[Pourquoi *une telle appellation*, ‘la femme de la mer’?

C’est peut-être parce que, dans le sillage de Esma, l’appel pour quelque départ est toujours là, ... Cette appellation, c’est *quoi* dans l’esprit de Omar?]

“Hoće li ona ipak ostati ‘žena s mora’, kao što je olahko nazvao Omer? Ovaj nadimak među medinskim trgovcima, posjednicima, ratnicima-obrtnicima značio je: žena koja voli pustolovine. **Kao da** je na Esminom putu uvijek bio poziv za neki odlazak, koji je može pokrenuti i koji može povući s njom i druge... ‘Žena s mora’ za Omera znači stalni i neprekidni pokret kojim se, ni u njoj ni oko nje, ne može upravljati...” (DOM: 228)

[Zašto ju je Omer *tako* nazvao? Zašto joj je dao *nadimak* 'žena s mora'? Možda zato što je na Esminom putu uvijek bio poziv za neki odlazak, koji je može pokrenuti i koji može povući s njom i druge...]

U ovom primjeru imamo, dakle, dvije rečenice koje uvodi *comme si*. Prva, kako vidimo, slijedi odmah nakon tačke oslanjajući se, tj. nadovezujući se na prethodni kontekst, dok se drugom (koja nije prevedena svojim ekvivalentom, tj. rečenicom koju uvodi veznik *kao da*), koja je ovdje u funkciji atributa, precizira šta spomenuti nadimak znači za Omera.

Comme si / kao da u navedenim primjerima, također, može se smatrati cjelovitim veznikom koji, kako vidimo, ponovo zauzima inicijalnu poziciju, pa tako u primjeru (6) slijedi odmah nakon uzvične rečenice, a u primjerima (7) i (8) nakon tačke. U sljedećim primjerima ovaj veznički izraz pojavljuje se iza dvotačke, crte, tačke zarez a i zarez a uvodeći, također, naknadno objašnjenje prethodnog konteksta:¹¹

- 9) »Esma, fille de Omaïs, est donc la laveuse de morts. Deux ans auparavant, elle avait lavé Fatima, fille du Prophète. Esma, sans lien de parenté avec Fatima, a été sa laveuse: **comme si** une prédisposition naturelle, un savoir-faire, une vigueur ou plus probablement une qualité de l'âme, force tranquille ou piété sereine, la désignaient à cette tâche.« (LM: 212)

[Pourquoi Esma, sans lien de parenté avec Fatima, a-t-elle été sa laveuse? C'est peut-être parce qu'une prédisposition naturelle, un savoir-faire, une vigueur ou plus probablement une qualité de l'âme, force tranquille ou piété sereine, la désignaient à cette tâche.]

“Esma, Umejsova kći, jeste, dakle, ona koja kupa mrtve. Dvije godine ranije, ona je okupala Vjerovjesnikovu kćer. Iako joj nije bila rodica, Esma je ipak okupala Fatimu: **kao da** joj je ta zadaća

---

11 Analizirajući primjer u kojem rečenica sa *comme si* slijedi nakon dvotačke, Gendre (2010: par. 11) ukazuje na njenu uzročnu vrijednost: »La ponctuation des deux points produit un effet paratactique qui tend à placer le comparé et son comparant sur le même plan. Elle affecte d'autre part la valeur causale de la comparaison hypothétique (...).« / <https://books.openedition.org/pur/40105?lang=fr> /

pripala zbog njene prirodne nadarenosti, njene vještine, snage ili, bolje reći, lijepih osobina njene duše, smirenosti ili pobožnosti.” (DOM: 215-216)

[Zašto je Esma, iako joj nije bila rodica, ipak okupala Fatimu? Možda joj je ta zadaća pripala zbog njene prirodne nadarenosti, ...]

10) »Avec Marya sa soeur, jamais, même en tête à tête, elle n’abordait ce sujet: **comme si**, devant l’eau pure des yeux de Marya, devant son innocence, Sirin répugnait à jeter quelque trouble.« (LM: 198)

[Pourquoi n’abordait-elle jamais ce sujet avec sa soeur? C’est peut-être parce que, devant l’eau pure des yeux de Marya, devant son innocence, Sirin répugnait à jeter quelque trouble.]

“Sa svojom sestrom, Marijom, čak i kada su bile same, nikada o tome nije govorila: **kao da** se bojala da će u te oči, čiste kao izvorska voda, u tu nevinost, unijeti neki nemir.” (DOM: 202)

[Zašto nikada o tome nije govorila sa svojom sestrom? Možda zato što se bojala da će u te oči unijeti neki nemir.]

11) »La mère de la calomniée, le père de la calomniée n’ont pas bougé de leur siège : **comme si** les paroles vigoureuses de leur fille, **comme si** les paroles du prophète Jacob qu’elle a rappelées (...) leur sont soudain, à tous deux, reproche, reproche de leur défaillance filiale.« (LM: 290)

[Pourquoi n’ont-ils pas bougé de leur siège? C’est peut-être parce que les paroles vigoureuses de leur fille, les paroles du prophète Jacob qu’elle a rappelées (...) leur sont soudain, à tous deux, reproche, reproche de leur défaillance filiale.]

“Majka oklevetane, otac oklevetane nisu se ni pomakli: **kao da** su odlučne riječi njihove kćeri, **kao da** su riječi vjerovjesnika Jakuba, na koje je ona podsjetila (...) prigovor njima, prigovor što nisu branili kćer.” (DOM: 299-300)

[Zašto *se nisu ni pomakli*? Možda zato što su odlučne riječi njihove kćeri, riječi vjerovjesnika Jakuba, na koje je ona podsjetila (...) prigovor njima, ...]

12) »Les gens de Médine semblaient tous avoir repris des habitudes casanières – **comme si** le bouleversement intérieur causé par ce pèlerinage laissait en chacun, en chacune, une sorte d’engourdissement.« (LM: 178)

[Pourquoi les gens de Médine semblaient – ils tous avoir *repris* des habitudes casanières? C’est peut-être parce que le bouleversement intérieur causé par ce pèlerinage laissait en chacun, en chacune, une sorte d’engourdissement.]

“Izgledalo je da su svi stanovnici Medine utonuli u svoje stare navike – **kao da** je unutarne uzbudjenje zbog hadža ostavilo u svakom neku vrstu utrnulosti.” (DOM: 182)

/ Odnosno preciznije: Izgledalo je da su se svi stanovnici Medine *vratili* svojim kućnim navikama... /

[Zašto? Možda zato što je unutarne uzbudjenje zbog hadža ostavilo u svakom neku vrstu utrnulosti.]

13) »La foule, pendant ce temps, stationnait : véhémence persistante des gens - des adolescents, quelques hommes mûrs – **comme s’ils s’apprêtaient** vraiment à résister à Khalid, autant dire à déclencher le feu et la mort pour toutes ces familles!« (LM: 129)

La foule, pendant ce temps, stationnait: véhémence persistante des gens... [Pourquoi? Quelle pourrait être la cause / la raison de la *véhémence persistante* des gens?] **comme s’ils s’apprêtaient** vraiment à résister à Khalid, ... → C’est peut-être parce qu’ils s’apprêtaient vraiment à résister à Khalid, ...

“Za to vrijeme, gomila je stajala: ljudi – mladići i nekoliko starijih – se nisu smirivali, **kao da** su se, odista, htjeli oduprijeti Halidu, zapravo potpaliti vatru koja bi značila i smrt svih ovih porodica.” (DOM: 132-133)

[Zašto se ljudi *nisu smirivali*? Jer su se možda zaista spremali odu-prijeti Halidu, ...]

14) »Peut-être que Aïcha se rappelle ce garçonnet accompagnant le Prophète, lors du pèlerinage de l'Adieu! Cinq ou six ans, alors, à peine, et déjà ces mêmes yeux fiévreux; **comme** s'il portait en lui toutes les scènes où il restait accroché au Messager sur la même monture, puis contre son épaule...« (LM: 296-297)

[Pourquoi ses yeux sont-ils *fiévreux*? C'est peut-être parce qu'il portait en lui toutes les scènes où il restait accroché au Messager sur la même monture, ...]

“Možda se Aiša prisjeća tog dječaka kada je pratio Vjerovjesnika u vrijeme Oproštajnog hadža! Bilo mu je pet ili šest godina, a već je imao ove iste grozničave oči; **kao da** još uvijek nosi u sebi sve one prizore kada se uhvatio za Poslanika na njegovoj devi, a onda uz njegovo rame...” (DOM: 307)

[Zašto su mu oči *grozničave*? Možda zato što još uvijek nosi u sebi sve one prizore kada se uhvatio za Poslanika na njegovoj devi, ...]

15) »Elle le fixa intensément, son coeur à elle versant dans un bouleversement, **comme si** le trouble de Omar la frappait de plein fouet, contagion irrésistible qu'elle n'expliquait pas.« (LM: 151)

Elle le fixa intensément, son coeur à elle versant dans un bouleversement [Pourquoi? Quelle pourrait être la cause / la raison du *bouleversement* de son coeur à elle?], **comme si** le trouble de Omar la frappait de plein fouet, (...). → C'est peut-être parce que le trouble de Omar la frappait de plein fouet, (...).

“Uporno ga je gledala, potresena srca, **kao da** je Omerovo uzbuđenje nju izravno pogodilo kao zaraza koja se ne može spriječiti, koju nije znala objasniti.” (DOM: 154)

[Šta je moglo prouzročiti takvo stanje njenog srca, odnosno izazvati tu *potresenost*? Možda ju je Omerovo uzbuđenje izravno pogodilo...]

16) »Elle qu'on appellera, après son retour, 'celle aux mains tatouées', **comme si** elle faisait dorénavant exception parmi les dames arabes.« (LM: 220)

[Pourquoi l'appellera-t-on *celle aux mains tatouées*? C'est peut-être parce qu'elle faisait dorénavant exception parmi les dames arabes.]

“Ona koju će, po njenom povratku, zvati ‘ona sa tetoviranim rukama’, da bi je istakli među drugim arapskim ženama.” (DOM: 225)

/ Odnosno preciznije: Ona koju će, po njenom povratku, zvati ‘ona sa tetoviranim rukama’, kao da ona odsad predstavlja izuzetak među arapskim gospođama. /

[Zašto će je zvati *ona sa tetoviranim rukama*? Možda zato što ona odsad predstavlja izuzetak među arapskim gospođama.]

17) »le Prophète resta les yeux baissés, **comme s'il** souffrait de l'émou si vif de l'épouse de Djaffar ibn Abou Talib.” (LM: 222)

[Pourquoi le Prophète *resta-t-il les yeux baissés*? C'est peut-être parce qu'il souffrait de l'émou si vif de l'épouse de Djaffar ibn Abou Talib.]

“Vjerovjesnik ostade oborenog pogleda, **kao da** je patio zbog velikog uzbuđenja supruge Džafera ibn Ebu Taliba.” (DOM: 227)

[Zašto Vjerovjesnik *ostade oborenog pogleda*? Možda zato što je patio zbog velikog uzbuđenja supruge Džafera ibn Ebu Taliba ne želeći pri tom da drugi to primijete u njegovom pogledu.]

18) »Elle se retrouve droite, pâle, ses mains tatouées paumes ouvertes au-devant, **comme si** elle venait elle-même offrir sa douleur muette, oui, elle se retrouve devant le Messager veillant sur ses trois fils.« (LM: 228)

[Pourquoi ses paumes sont-elles ouvertes *au-devant*? C'est peut-être parce qu'elle venait elle-même offrir sa douleur muette, (...).]

“Uspravna, blijeda, tetoviranih ruku sa pruženim dlanovima, **kao da** želi ponuditi svoju nijemu bol, nađe se pred Poslanikom, koji se zabavio oko njena tri sina.” (DOM: 233)

[Zašto su joj dlanovi *pruženi*? Možda zato što želi ponuditi, odnosno izraziti tako svoju nijemu bol (...).]

Prisustvo spomenutih znakova interpunkcije (od kojih je zarez, kako vidimo, najčešći), također, ukazuje na to da se rečenice sa *comme si / kao da* u ovom slučaju mogu smatrati naknadno dodatim rečenicama koje se odlikuju jačom ili slabijom autonomnošću prema glavnim, tj. osnovnim rečenicama. Drugim riječima, odsustvo znaka interpunkcije ispred zavisne rečenice sa *comme si / kao da* u sljedećem primjeru pokazatelj je, dakle, čvrste veze između ove zavisne i glavne rečenice:

19) »Oum Salama et Zeineb, Mères des Croyants, m’ont parlé longuement de sa bravoure, de sa conduite trop audacieuse **comme si**, depuis ces années où il m’avait reprise, il avait à coeur de montrer à son père que partout, à la mosquée comme sur le champ de bataille, il était le meilleur.« (LM: 205)

Oum Salama et Zeineb, Mères des Croyants, m’ont parlé longuement de sa bravoure, de sa conduite trop audacieuse [Pourquoi? Quelle pourrait être la cause / la raison de sa conduite *trop audacieuse*?] **comme si**, (...), il avait à coeur de montrer à son père que partout, (...), il était le meilleur. → C’est peut-être parce qu’il avait à coeur de montrer à son père que partout, (...), il était le meilleur.

“Umm Selema i Zejneb, Majke vjernika, pričale su mi dugo kako je bio hrabar, gotovo previše odvažan **kao da** je želio, otkako me vratio, pokazati svom ocu da je svugdje najbolji, u džamiji i na bojnopolju.” (DOM: 209)

[Zašto je bio *previše odvažan*? Razlog tome bi mogla biti njegova želja da pokaže svom ocu da je svugdje najbolji...]

► Rečenice koje u sljedećem primjeru uvodi *comme si / kao da* izdvajaju se od prethodnih po tome što ih u ovom kontekstu ne bi mogli posmatrati kao odgovor na implicitno pitanje *pourquoi?/ zašto?*:

20) »Tabari, dans la partie de sa chronique relative aux quatre premiers califes, utilise un procédé qui touche autant affectivement qu'esthétiquement: c'est au moment où le héros meurt, une fois livrées les circonstances banales ou tragiques de cette issue, que le calife nous est présenté dans les détails de sa personne physique, de sa biographie familiale: nombre de ses épouses légitimes et éventuellement des épouses esclaves, décompte des fils et des filles qu'il a eus de chaque femme, quelquefois mention des femmes qui n'ont pas voulu épouser le héros en question...

Comme si le personnage 'premier rôle', lorsqu'il va être descendu dans la tombe, nous apporte lui-même, mains tendues, les détails irréfutables mais de vanité humaine, qui ont cerné son existence terrestre. **Comme si**, dans les multiples pages qui lui étaient consacrées auparavant, son action de vicaire était la seule qui comptât, mais qu'il fallait esquisser *in extremis* les humbles précisions sur sa personne, juste avant que la trace de l'homme ne soit définitivement inscrite dans le cœur des témoins, et, à leur suite, des Croyants de l'Islam.« (LM: 212-213)

“Taberi, u onom dijelu svoje kronike koji se odnosi na četiri prve halife, koristi postupak koji ostavlja dubok dojam, jer je i uzbudljiv i lijep: u trenutku kada junak umire, pošto Taberi najprije govori o običnim ili tragičnim okolnostima tog kraja, on potanko opisuje halifu kao fizičku ličnost i porodičnog čovjeka, pa govori o broju njegovih zakonitih supruga i, eventualno, supruga robinja, broju sinova i kćeri koje je imao sa svakom ženom, a ponekad spominje i žene koje se nisu htjele udati za njega...”

Kao da nam 'glavni junak', kada će biti spušten u grob, lično iznosi, na pruženom dlanu, nepobitne pojedinosti, ali ipak svojstvene ljudskoj ništavnosti, koje su vezane za njegovo postojanje na ovom svijetu. **Kao da** je, na mnogim stranicama koje su mu ranije bile posvećene, bilo jedino važno njegovo djelo nasljednika, a da je

sada, na kraju, potrebno ići do najsitnijih detalja o njegovoj ličnosti prije negoli trag čovjeka bude, konačno, upisan u srca svjedoka, a poslije njih, u srca vjernika muslimana.” (DOM: 216)

I ovdje se ponovo susrećemo sa rečenicama koje pokazuju naglašenu autonomnost budući da obje počinju veznikom *comme si / kao da*. Naime, u prethodnom se kontekstu, kako vidimo, nakon dvotačke, detaljnije opisuje postupak koji Taberi koristi u svojoj kronici, na što se potom nadovezuju i spomenute dvije rečenice kojima se taj postupak dodatno objašnjava s tim da ovdje nije riječ o pretpostavljenom, mogućem uzroku, nego prosto o naknadnom pojašnjenju prethodnog konteksta.

► U primjerima 21 i 22 uočava se opozicija između prividnog (*cause apparente*) i stvarnog, realnog uzroka (*cause réelle*):

21) »Il se mit à veiller précautionneusement sur elle, **comme si** elle était fragile, alors qu'elle était seulement épuisée.« (LM: 139)

[Pourquoi se mit-il à *veiller précautionneusement sur elle*?] Comme si sa fragilité était la cause d'un tel comportement alors qu'il s'agissait de l'épuisement.

la fragilité = la cause apparente vs l'épuisement = la cause réelle

“Pazio je na nju **kao da** će se slomiti, znao je da je iscrpljena.” (DOM: 142)

/ Odnosno preciznije: On stade oprezno bdjeti nad njom, kao da je krhka, a zapravo je bila samo iscrpljena. /

[Zašto on stade *oprezno bdjeti nad njom*?] Kao da je njena krhkost razlog takvog njegovog ponašanja, a zapravo se radilo samo o iscrpljenosti.

krhkost = prividni uzrok vs. iscrpljenost = stvarni, realni uzrok

22) »On me disait belle dans ma jeunesse, certains le répètent encore **comme s'**ils avaient vu mon visage d'alors, alors qu'ils voyaient, j'en suis sûre, l'éclat, sur ma face, de mon espérance d'hier, de mon espérance d'aujourd'hui.« (LM: 128)

[Pourquoi certains le répètent-ils *encore*?] Comme s'ils avaient vu mon visage d'alors (la cause apparente) alors qu'ils voyaient, j'en suis sûre, l'éclat, sur ma face, de mon espérance d'hier, de mon espérance d'aujourd'hui (la cause réelle).

“U mladosti su mi govorili da sam lijepa, neki to i danas ponavljaju, **kao da** su vidjeli ondašnje moje lice, a sigurna sam da su na mom licu vidjeli samo sjaj moje jučerašnje nade, moje današnje nade.” (DOM: 131)

[Zašto neki to *i danas* ponavljaju?] Kao da su vidjeli ondašnje moje lice (prividni uzrok), a zapravo su, sigurna sam, na mom licu vidjeli samo sjaj moje jučerašnje nade, moje današnje nade (stvarni, realni uzrok).

Vidimo, dakle, da je u oba primjera prisutan opozitivni veznik *alors que / a* koji uvodi rečenicu čiji bi se sadržaj mogao tumačiti kao stvarni, realni uzrok u odnosu na prividni uzrok koji, dakle, u ovom slučaju uvodi veznik *comme si / kao da*.

Na osnovu analiziranih primjera iz romana *Loin de Médine, Filles d'Ismaël / Daleko od Medine, Ismailove kćeri*, zabilježili smo sljedeća značenja i vrijednosti struktura sa vezničkim izrazom *comme si / kao da* koji, dakle, može uvoditi:

► rečenicu koja predstavlja odgovor na implicitno pitanje *comment? de quelle manière? / kako? na koji način?* Njome se, prema tome, precizira način na koji se odvija radnja glavne rečenice, i to pomoću poređenja po jednakosti. Zabilježili smo, također, primjer u kojem se, pored značenja poređenja i načina, osjeća i nijansa uzročnosti.

► odgovor na eksplicitno postavljeno pitanje *pourquoi? / zašto?* Veznik *comme si / kao da* u ovom slučaju predstavlja jednu nerastavljivu cjelinu. Ovakvi primjeri navode na zaključak da bi se rečenica sa ovim vezničkim izrazom zaista mogla posmatrati kao jedna vrsta uzročne rečenice te da se ovaj veznik može naći u istoj ulozi kao i veznik *parce que / zato što, jer* kada uvodi odgovor na eksplicitno pitanje postavljeno upitnim prilogom *pourquoi*. Taj odgovor, međutim, u ovom slučaju predstavlja objašnjenje koje se može, ali i ne mora prihvatiti, pa se u tom

smislu može govoriti o pretpostavljenom, odnosno mogućem uzroku (*cause supposée / probable*).

► odgovor na implicitno pitanje *pourquoi? / zašto?* koje se na izvjestan način samo po sebi nameće u vezi s prethodnim kontekstom. Kao i u prethodnoj skupini gdje je ovo pitanje eksplicitno iskazano, riječ je o pretpostavljenom, odnosno mogućem uzroku. Može se, dakle, pretpostaviti da odgovor koji uvodi *comme si / kao da* predstavlja izvjesno objašnjenje prethodnog konteksta, sadržavajući eventualni uzrok ili razlog u vezi s onim što je izneseno u prethodnom kontekstu. Također smo primijetili da se *comme si / kao da* i ovdje može smatrati cjelovitim veznikom koji u pojedinim primjerima ponovo zauzima inicijalnu poziciju (nakon uzvičnika i tačke), kao i to da se ovaj veznik pojavljuje i nakon ostalih znakova interpunkcije (dvotačke, crte, tačke zarez a i zarez a) uvodeći, i dalje kao odgovor na spomenuto implicitno pitanje, naknadno objašnjenje prethodnog konteksta.

► rečenice kojima se dodatno objašnjava prethodni kontekst, ali koje se ne bi mogle posmatrati kao odgovor na implicitno pitanje *pourquoi? / zašto?*

► prividni uzrok. U ovakvim je primjerima, zapravo, prisutna opozicija između prividnog (*cause apparente*) i stvarnog, realnog uzroka (*cause réelle*). Naime, u oba primjera koja smo zabilježili pojavljuje se opozitivni veznik *alors que / a* uvodeći rečenicu čiji bi se sadržaj mogao tumačiti kao stvarni, realni uzrok u odnosu na prividni uzrok koji uvodi veznik *comme si / kao da*.

Dakle, uvidom u analizirane primjere konstatujemo da, u najvećem broju njih, rečenica koju uvodi *comme si / kao da* označava, zapravo, nešto što je neizvjesno pa je u skladu s tim i transformacija ovih primjera, kako smo vidjeli, svaki put podrazumijevala upotrebu priloga *peut-être / možda*. Drugim riječima, kontekst u kojem su ovi primjeri zabilježeni je takav da se sadržaj rečenica sa ovim vezničkim izrazom ne može sa sigurnošću negirati s obzirom na to da se njime ne iskazuje nešto što je u potpunosti irealno. Taj sadržaj se, naprotiv, dakle, može tumačiti kao potencijalni uzrok u odnosu na ono što se kazuje u prethodnom

kontekstu pa smo stoga u ovim primjerima i mogli prepoznati upravo tu vrijednost pretpostavljenog ili mogućeg uzroka, odnosno:

COMME SI / KAO DA → NEIZVJESNOST (MOŽDA NEŠTO JEST, MOŽDA NIJE)

PRETPOSTAVLJENI / MOGUĆI UZROK

3.2. Analiza primjera iz romana Gustavea Flauberta: *Madame Bovary / Gospođa Bovary*

U odnosu na primjere iz prethodnog romana, kod Flauberta, kao što ćemo vidjeti, prevladavaju primjeri u kojima se manifestira posve drugačija vrijednost struktura s *comme si / kao da*.

► U primjerima koji slijede, do izražaja dolazi komparativno-hipotetička struktura rečenice koju uvodi *comme si / kao da*, a isto tako i značenje načina, pa čak i onda kad je ono već prethodno iskazano, tako da se u tom slučaju može reći da se ovom rečenicom to značenje još i dodatno precizira i to pomoću poređenja po jednakosti i hipoteze:

- 1) »Son vêtement, ensuite, retombait des deux côtés sur le siège, en bouffant, plein de plis, et s'étalait jusqu'à terre. Quand Léon parfois sentait la semelle de sa botte poser dessus, il s'écartait, **comme s'il eût marché sur quelqu'un.**« (MB: 132)

→ (...) il s'écartait, [comment? de quelle manière?] [de la même manière] comme [il se serait écarté] s'il eût marché sur quelqu'un.

“Haljina bi joj zatim opet pala s obje strane stolca, napuhnuvši se, puna nabora, te se spustila do zemlje. Kada bi Léon koji put osjetio da je stao na nju potplatom čizme, odmaknuo bi se, **kao da** je na nekoga nagazio.” (GB: 95)

→ (...) odmaknuo bi se [kako? na koji način?] [na isti način] kao [što bi se odmaknuo] da je na nekoga nagazio.

Kako vidimo, uzrok, odnosno razlog Leonovog odmicanja je ovdje iskazan vremenskom rečenicom koju uvodi veznik *quand / kada*, pa je

u ovom primjeru riječ o vremensko-uzročnoj interferenciji¹² (Leon bi se odmaknuo kada / zato što bi koji put osjetio da je potplatom čizme stao na nju, tj. na njenu haljinu.), dok se rečenicom koju uvodi *comme si / kao da* objašnjava, precizira način na koji se Leon odmaknuo: kao da je na nekoga nagazio, a nije.

- 2) »Çà et là, tout autour d'elle, dans les feuilles ou par terre, des taches lumineuses tremblaient, **comme si** des colibris, en volant, eussent éparpillé leurs plumes.« (MB: 195)

→ (...) des taches lumineuses tremblaient, [comment? de quelle manière?] [de la même manière] comme [elles auraient tremblé] si des colibris, en volant, eussent éparpillé leurs plumes.

- “Tu i tamo, posvuda oko nje, među lišćem ili na tlu, podrhtavahu mrlje svjetlosti, **kao da** su kakvi kolibrići u letu tuda razasuli perje.” (GB: 157)

→ (...) podrhtavahu mrlje svjetlosti, [kako? na koji način?] [na isti način] kao [što bi podrhtavale] da su kakvi kolibrići u letu tuda razasuli perje. Rečenica koju uvodi *comme si / kao da* opisuje, dakle, način na koji su podrhtavale mrlje svjetlosti: kao da su kakvi kolibrići u letu tuda razasuli perje, a nisu.

- 3) »Après la cour de la ferme, il y avait un corps de logis qui devait être le château. Elle y entra, **comme si** les murs, à son approche, se fussent écartés d'eux-mêmes.« (MB: 197)

→ Elle y entra, [comment? de quelle manière?] [de la même manière] comme [elle y serait entrée] si les murs, à son approche, se fussent écartés d'eux-mêmes.

- “Nakon dvorišta na imanju dolazila je glavna zgrada, što mora da je bio dvorac. Ona uđe u nju, **kao da** su se zidovi pred njom sami od sebe razmaknuli.” (GB: 160)

---

12 V. Tekešinović (2017 : 132).

→ Ona uđe u nju, [kako? na koji način?] [na isti način] kao [što bi ušla] da su se zidovi pred njom sami od sebe razmaknuli. Zavisnom se rečenicom označava način na koji je ona ušla u dvorac: kao da su se zidovi pred njom sami od sebe razmaknuli, a nisu.

- 4) »Emma s'embarrassait un peu dans ses calculs, et les oreilles lui tintaient **comme si** des pièces d'or, s'éventrant de leurs sacs, eussent sonné tout autour d'elle sur le parquet.« (MB: 309)

→ (...), et les oreilles lui tintaient [comment? de quelle manière?] [de la même manière] comme [les oreilles lui auraient tinté] si des pièces d'or, s'éventrant de leurs sacs, eussent sonné tout autour d'elle sur le parquet.

“Emma se u tim računima nije najbolje snalazila, a u ušima joj je zvonilo **kao da** zlatnici, ispadajući iz kese, zveče po parketu posvuda oko nje.” (GB: 269)

→ (...), a u ušima joj je zvonilo [kako? na koji način?] [na isti način] kao [što bi joj u ušima zvonilo] da zlatnici, ispadajući iz kese, zveče po parketu posvuda oko nje. Zavisnom se rečenicom označava način na koji joj je zvonilo u ušima: kao da zlatnici, ispadajući iz kese, zveče po parketu posvuda oko nje, a ne zveče.

- 5) »Ils ne se parlaient plus; mais ils sentaient, en se regardant, un bruissement dans leurs têtes, **comme si** quelque chose de sonore se fût réciproquement échappé de leurs prunelles fixes.« (MB: 271-272)

→ (...) mais ils sentaient, en se regardant, un bruissement dans leurs têtes, [comment? de quelle manière?] [de la même manière] comme [ils auraient senti un bruissement dans leurs têtes] si quelque chose de sonore se fût réciproquement échappé de leurs prunelles fixes.

“Nisu više razgovarali, ali su, promatrajući jedno drugo, u glavi osjećali neko brujanje, **kao da** im nešto zvučno uzajamno izbijaše iz nepomičnih zjenica.” (GB: 231)

→ (...) ali su, promatrajući jedno drugo, u glavi osjećali nekakvo brujanje, [kako? na koji način?] [na isti način] kao [što bi osjećali nekakvo brujanje u glavi] da im je nešto zvučno uzajamno izbijalo iz nepomičnih zjenica. Rečenica sa *comme si / kao da* bliže određuje način na koji su osjećali nekakvo brujanje u glavi: kao da im je nešto zvučno uzajamno izbijalo iz nepomičnih zjenica, a nije.

- 6) »C'était la première fois qu'il achetait des fleurs pour une femme; et sa poitrine, en les respirant, se gonfla d'orgueil, **comme si** cet hommage qu'il destinait à une autre se fût retourné vers lui.« (MB: 275)

→ (...); et sa poitrine, en les respirant, se gonfla d'orgueil, [comment? de quelle manière?] [de la même manière] comme [sa poitrine, en les respirant, se serait gonflé d'orgueil], si cet hommage qu'il destinait à une autre se fût retourné vers lui.

- “Bijaše mu to prvi put u životu da kupuje cvijeće za neku ženu pa mu se grudi, kada ga je pomirisao, naduše od ponosa, **kao da** se ta počast što je bijaše namijenio drugoj osobi prenosi i na njega.” (GB: 234)

→ (...) pa mu se grudi, kada ga je pomirisao, naduše od ponosa [kako? na koji način?], [na isti način] kao [što bi mu se grudi, kada ga je pomirisao, naduše od ponosa] da se ta počast što je bijaše namijenio drugoj osobi prenosi i na njega. *Comme si / kao da* rečenicom označava se način na koji su mu se grudi naduše od ponosa kada je pomirisao cvijeće: kao da se ta počast što je bijaše namijenio drugoj osobi prenosi i na njega, a ne prenosi.

- 7) »Cependant elle n'était plus aussi pâle, et son visage avait une expression de sérénité, **comme si** le sacrement l'eût guérie.« (MB: 358)

→ (...), et son visage avait une expression de sérénité [comment? de quelle manière?], [de la même manière] comme [son visage aurait eu une expression de sérénité] si le sacrement l'eût guérie.

“Ona, međutim, više ne bijaše tako blijeda, a lice joj izražavaše neku vedrinu, **kao da** ju je sakrament izliječio.” (GB: 322)

→ (...), a lice joj izražavaše neku vedrinu [kako? na koji način?], [na isti način] kao [što bi joj lice izražavalo neku vedrinu] da ju je sakrament izliječio. *Comme si / kao da* rečenicom označava se način na koji je njeno lice izražavalo neku vedrinu: kao da ju je sakrament izliječio, a nije.

8) »Il eut grand-peine à regagner sa place, car on lui heurtait les coudes à tous les pas, à cause du verre qu’il tenait entre ses mains, et même il en versa les trois quarts sur les épaules d’une Rouennaise en manches courtes, qui, sentant le liquide froid lui couler dans les reins, jeta des cris de paon, **comme si** on l’eût assassinée.« (MB: 260)

→ (...), [une Rouennaise] jeta des cris [comment? de quelle manière?] *de paon*, [de la même manière] comme [elle aurait jeté des cris] si on l’eût assassinée.

“Jedva mu se uspije vratiti na svoje mjesto, jer bi ga, zbog čaše koju je držao objema rukama, na svakom koraku netko udario u lakat, pa čak tri četvrtine pića izli po ramenima jedne Ruanke u haljini kratkih rukava koja, osjetivši kako joj se hladna tekućina slijeva po križima, stade cičati kao guja u procijepu, **kao da** je netko kolje.” (GB: 221)

→ (...), [jedna Ruanka] stade cičati [kako? na koji način?] *kao guja u procijepu*, [na isti način] kao [što bi cičala] da je neko kolje.

Prijedložna grupa *de paon* determinira, zapravo, imenicu *des cris* u sklopu glagolskog izraza *jeter des cris*, precizirajući tako način na koji je iskazana radnja spomenutog izraza, i to, dakle, pomoću poređenja sa paunom: *cičati poput pauna*. U prijevodu, međutim, nalazimo konstrukciju sa česticom *kao* i poređenje sa *gujom u procijepu*. I u jednom i u drugom slučaju način vršenja glagolske radnje već je, dakle, iskazan. Međutim, pisac je ovdje očito imao potrebu za još jednim poređenjem

pa se stoga rečenicom koju uvodi *comme si / kao da* i dodatno precizira način na koji Ruanka stade cičati: kao da je neko kolje, a ne kolje.

- 9) »Elle se laissait aller au bercement des mélodies et se sentait elle-même vibrer de tout son être **comme si** les archets des violons se fussent promenés sur ses nerfs.« (MB: 256)

→ (...) et [elle] se sentait elle-même vibrer [comment? de quelle manière?] *de tout son être* [de la même manière] comme [elle aurait vibré] si les archets des violons se fussent promenés sur ses nerfs.

- “Prepuštaše se uspavanci napjeva i osjećaše kao da i sama cijelim bićem treperi **kao da** joj gudala violina prelaze po žvcima.” (GB: 218)

→ (...) i osjećaše kao da i sama treperi [kako? na koji način?] *cijelim bićem*, [na isti način] kao [što bi treperila] da joj gudala violina prelaze po žvcima. Zavisnom se rečenicom dodatno (nakon prijedložne / *de tout son être* / odnosno u prijevodu nakon imeničke grupe / *cijelim bićem*) precizira način na koji je treperila: kao da joj gudala violina prelaze po žvcima, a ne prelaze.

- 10) »Ce fut dans le village un événement considérable que cette amputation de cuisse par le docteur Canivet! Tous les habitants, ce jour-là, s'étaient levés de meilleure heure, et la Grande-Rue, bien que pleine de monde, avait quelque chose de lugubre **comme** s'il se fût agi d'une exécution capitale.« (MB: 216)

→ (...) et la Grande-Rue, bien que pleine de monde, avait quelque chose de lugubre [de quelle manière?] [de la même manière] comme [elle aurait eu quelque chose de lugubre] s'il se fût agi d'une exécution capitale.

- “Za selo ta natkoljениčna amputacija što ju je trebao obaviti doktor Canivet bijaše važan događaj. Svi stanovnici bijahu toga dana ranije ustali, a glavna se ulica, iako puna svijeta, doimaše nekako turobno **kao da** je posrijedi izvršenje smrtne kazne.” (GB: 178)

→ (...) a glavna se ulica, iako puna svijeta, doimaše [kako? na koji način?] *nekako turobno*, [na isti način] kao [što bi se doimala turobno] da je posrijedi izvršenje smrtne kazne. Zavisnom se rečenicom dodatno opisuje način (nakon upotrebe pridjeva *lugubre* / odnosno u prijevodu priloga *turobno*) na koji se doimala glavna ulica: kao da je posrijedi izvršenje smrtne kazne, a nije.

Stiče se, dakle, dojam da je pisac očigledno imao potrebu vjernije opisati, odnosno preciznije predstaviti način na koji je radnja iz prethodnog konteksta izvršena, i to upravo kroz sliku poređenja po jednakosti i nerealne hipoteze, što je slučaj i u sljedećim primjerima u kojima je značenje načina najprije iskazano prilogom za način (11, 12, 13, 14, 15) i prijedložnom grupom (16, 17) kako u francuskom, tako i u bosanskom jeziku, a potom se ta vrijednost i dodatno precizira zavisnom rečenicom sa *comme si* / *kao da*:

- 11) »Les gamins, alors, se pressaient autour du grand pupitre, grimpaient sur le tabouret du chantre, ouvraient le missel; et d'autres, à pas de loup, allaient se hasarder bientôt jusque dans le confessionnal. Mais le curé, soudain, distribua sur tous une grêle de soufflets. Les prenant par le collet de la veste, il les enlevait de terre et les reposait à deux genoux sur les pavés du choeur, fortement, **comme** s'il eût voulu les y planter.« (MB: 147)

→ (...) il les enlevait de terre et les reposait à deux genoux sur les pavés du choeur, [comment? de quelle manière?] *fortement*, [de la même manière] *comme* [il l'aurait fait] s'il eût voulu les y planter.

“Dječaci se gurahu oko velike propovjedaonice, uspinjahu se na zborovodin stolac, otvarahu misal, a drugi se spremahu da se na prstima odvaže i u ispovjedaonicu. No, župnik ih iznenada sve obasu kišom pljusaka. Uhvativši ih za ovratnik na kaputiću, podigao bi svakoga od njih sa zemlje i na oba ih koljena spuštao na popločani pod pred oltarom, i to snažno, **kao da** ih hoće usaditi u njega.” (GB: 110)

→ (...) podigao bi svakoga od njih sa zemlje i na oba ih koljena spuštao na popločani pod pred oltarom, [kako? na koji način?] i to *snažno*, [na isti način] kao [što bi to učinio] da ih hoće usaditi u njega.

Rečenicom koju uvodi *comme si / kao da* ovdje se, dakle, dodatno (nakon priloga *fortement / snažno*) precizira način na koji je župnik spuštao dječake na popločani pod: kao da ih hoće usaditi u njega, što mu, naravno, nije namjera.

12) »*Quelque chose de vertigineux se dégageait pour elle de ces existences amassées, et son coeur s'en gonflait abondamment, comme si les cent vingt mille âmes qui palpitaient là lui eussent envoyé toutes à la fois la vapeur des passions qu'elle leur supposait.*« (MB: 299)

→ (...), et son coeur s'en gonflait [comment? de quelle manière?] *abondamment*, [de la même manière] *comme* [son coeur s'en serait gonflé] *si* les cent vingt mille âmes qui palpitaient là lui eussent envoyé toutes à la fois la vapeur des passions qu'elle leur supposait.

“Iz tih se nagomilanih života za nju oslobađашe nešto vrtoglavo, a srce joj se snažno nadimaše, **kao da** od onih sto i dvadeset tisuća duša što ondje trepere sve do nje dopire opojnost strasti koju im pripisivaše.” (GB: 259)

→ (...), a srce joj se nadimaše [kako? na koji način?] *snažno*, [na isti način] kao [što bi joj se srce nadimalo] da od onih sto i dvadeset tisuća duša što ondje trepere sve do nje dopire opojnost strasti koju im pripisivaše. Rečenicom koju uvodi *comme si / kao da* dodatno se (nakon priloga *abondamment / snažno*) precizira način na koji joj se srce nadimaše: kao da od onih sto i dvadeset tisuća duša što ondje trepere sve do nje dopire opojnost strasti koju im pripisivaše, a ne dopire.

13) »*Enfin, elle commençait sa toilette de nuit; puis, elle prenait un livre et continuait à lire fort tranquillement, comme si la lecture l'eût amusée.*« (MB: 202)

→ (...) et continuait à lire [comment? de quelle manière?] *fort tranquillement*, [de la même manière] comme [elle l'aurait fait] si la lecture l'eût amusée.

“Napokon bi se počela preodijevati za spavanje; potom bi uzela knjigu i posve mirno dalje čitala, **kao da** je čitanje zabavlja.” (GB: 165)

→ (...) potom bi uzela knjigu i nastavila bi čitati [kako? na koji način?] *posve mirno*, [na isti način] kao [što bi to učinila] da je čitanje zabavlja. I ovdje zavisna rečenica sa *comme si / kao da* slijedi nakon priloga, tačnije nakon priloške grupe (*fort tranquillement / posve mirno*), precizirajući dodatno način na koji bi ona nastavila čitati: kao da je čitanje zabavlja, a iz šireg konteksta znamo da je ne zabavlja.

14) »Elle roulait sa tête avec un geste doux plein d'angoisse, et tout en ouvrant continuellement les mâchoires, **comme si** elle eût porté sur sa langue quelque chose de très lourd.« (MB: 350)

→ (...) et tout en ouvrant les mâchoires [comment? de quelle manière?] *continuellement*, [de la même manière] comme [elle aurait ouvert les mâchoires] si elle eût porté sur sa langue quelque chose de très lourd.

“Ona polaganom kretnjom, punom tjeskobe, okretaše glavu čas na jednu, čas na drugu stranu, neprestano rastvarajući čeljusti, **kao da** joj na jeziku leži nešto veoma teško.” (GB: 313)

→ (...) rastvarajući čeljusti [kako? na koji način?] *neprestano*, [na isti način] kao [što bi rastvarala čeljusti] da joj na jeziku leži nešto veoma teško. Rečenicom koju uvodi *comme si / kao da* dodatno se (nakon priloga *continuellement / neprestano*) precizira način na koji je ona otvarala čeljusti: kao da joj na jeziku leži nešto veoma teško, a ne leži.

15) »(...); puis, à force de considérer cette image et d'évoquer le souvenir du modèle, les traits d'Emma peu à peu se confondirent en sa mémoire, **comme si** la figure vivante et la figure

peinte, se frottant l'une contre l'autre, se fussent réciproquement effacées.» (MB: 234)

→ (...), les traits d'Emma se confondirent en sa mémoire [comment? de quelle manière?] *peu à peu*, [de la même manière] comme [ils se seraient confondus peu à peu en sa mémoire] si la figure vivante et la figure peinte, se frottant l'une contre l'autre, se fussent réciproquement effacées.

“(...) potom, dok je promatrao sliku i prizivao uspomenu na njezin predložak, Emmine mu se crte malo-pomalo pomiješale u sjećanju, **kao da** su se živi i naslikani lik, tarući se jedan o drugi, uzajamno izbrisali.” (GB: 197)

→ (...), Emmine mu se crte pomiješale u sjećanju [kako? na koji način?] *malo-pomalo*, [na isti način] kao [što bi mu se malo-pomalo pomiješale u sjećanju] da su se živi i naslikani lik, tarući se jedan o drugi, uzajamno izbrisali. Rečenica sa *comme si / kao da* dodatno (nakon priloga, tačnije priloškog izraza *peu à peu / malo-pomalo*) opisuje način na koji su mu se Emmine crte pomiješale u sjećanju: kao da su se živi i naslikani lik, tarući se jedan o drugi, uzajamno izbrisali, a nisu.

16) »Puis, cent pas plus loin, elle s'arrêta de nouveau; et, à travers son voile, qui de son chapeau d'homme descendait obliquement sur ses hanches, on distinguait son visage dans une transparence bleuâtre, **comme si** elle eût nagé sous des flots d'azur.« (MB: 193)

→ (...), on distinguait son visage [comment? de quelle manière?] *dans une transparence bleuâtre*, [de la même manière] comme [on l'aurait distingué] si elle eût nagé sous des flots d'azur.

“Potom, nakon još stotinjak koraka, ona ponovo zastade, a kroz koprenu koja joj s muškoga šešira koso padaše na bokove razaznavaše joj se lice u modrikastoj providnosti, **kao da** i sama pliva pod azurnim valovima.” (GB: 156)

→ (...), razaznavашe joj se lice [kako? na koji način?] *u modrikastoj providnosti*, [na isti način] kao [što bi joj se razaznavalo] da i sama pliva pod azurnim valovima. Ovdje se, kako vidimo, zavisna rečenica nadovezuje na prethodnu prijedložnu grupu precizirajući dodatno (dakle, nakon *dans une transparence bleuâtre / u modrikastoj providnosti*) način na koji se njeno lice razaznavalo kroz koprenu: u nekakvoj modrikastoj / plavičastoj providnosti, kao da i sama pliva pod azurnim valovima, a ne pliva.

17) »Mais, à partir de ce moment, elle n'écoula plus; et le choeur des conviés, la scène d'Ashton et de son valet, le grand duo en ré majeur, tout passa pour elle dans l'éloignement, **comme si** les instruments fussent devenus moins sonores et les personnages plus reculés;« (MB: 261)

→ (...) tout passa pour elle [comment? de quelle manière?] *dans l'éloignement*, [de la même manière] comme [tout serait passé] si les instruments fussent devenus moins sonores et les personnages plus reculés;

“No, od toga časa ona više nije slušala; svadbeni zbor, prizor između Ashtona i njegova paža, veliki duet u D-duru, sve to za nju prođe u daljini, **kao da** su glazbala izgubila zvučnost, a likovi uzmaknuli;” (GB: 222)

→ (...), sve to za nju prođe [kako? na koji način?] *u daljini*, [na isti način] kao [što bi sve to prošlo] da su glazbala izgubila zvučnost, a likovi uzmaknuli. Rečenicom sa *comme si / kao da* dodatno se (nakon prijedložne grupe *dans l'éloignement / u daljini*) opisuje način na koji je sve to (što se dešavalo na sceni) za nju prošlo: kao da su muzički instrumenti izgubili zvučnost, a likovi uzmaknuli, a nisu.

18) »À côté! s'écria madame Homais en joignant les mains. De l'arsenic? Tu pouvais nous empoisonner tous! Et les enfants se mirent à pousser des cris, **comme s'ils** avaient déjà senti dans leurs entrailles d'atroces douleurs.« (MB: 283)

→ (...) Et les enfants se mirent à pousser des cris [comment? de quelle manière?], [de la même manière] comme [ils se seraient mis à pousser des cris], s'ils avaient déjà senti dans leurs entrailles d'atroces douleurs.

“Odmah kraj toga! – ciknu gospođa Homais sklapajući ruke. – Arsenik! Mogao si nas sve potrovati! A djecu spopade vriska, **kao da** u utrobi već osjećaju strahovite bolove.” (GB: 243)

→ (...) A djecu spopade vriska [na koji način? kako?] [na isti način] kao [što bi ih spopala vriska] da u utrobi već osjećaju, / tačnije kao da su već osjetili / strahovite bolove. *Comme si / kao da* rečenica označava način na koji su djeca počela vriskati: kao da su u utrobi već osjetili strahovite bolove, odnosno kao da su se već otrovala, a nisu.

19) »Elle accusait Léon de ses espoirs déçus, **comme** s'il l'avait trahie; ...« (MB: 325)

→ Elle accusait Léon de ses espoirs déçus [comment? de quelle manière?], [de la même manière] comme [elle l'aurait accusé] s'il l'avait trahie.

“Léona je okrivljavala zbog izjalovljenih nada, **kao da** ju je u nečemu iznevjerio, ...” (GB: 286)

→ Léona je okrivljavala zbog izjalovljenih nada [kako? na koji način?], [na isti način] kao [što bi ga okrivljavala] da ju je u nečemu iznevjerio, odnosno da ju je izdao. *Comme si / kao da* rečenica označava način na koji je Emma okrivljavala Léona: kao da ju je izdao. Ona se, zapravo, tako i osjećala, kao da ju je on izdao. Uzimajući, dakle, u obzir širi kontekst i karakter ličnosti Emme Bovary, ovdje se ne bi moglo reći da je sadržaj rečenice koju uvodi veznik *comme si / kao da* irealan, nerealiziran, premda je i ova rečenica, također, u afirmativnom obliku.

20) »Enfin, il est là, ce trésor que l'on a tant cherché, là, devant vous; il brille, il étincelle. Cependant on en doute encore, on n'ose y croire; on en reste ébloui, **comme si** l'on sortait des ténèbres à la lumière.« (MB: 177)

→ (...); on en reste ébloui [comment? de quelle manière?], [de la même manière] comme [on resterait ébloui] si l'on sortait des ténèbres à la lumière.

“I napokon, tu je ono blago koje ste toliko tražili, tu je pred vama – blista, svjetluca. Ipak, još uvijek sumnjamo u nj, ne usuđujemo se vjerovati. Ostajemo njime zaslijepljeni, **kao da** smo iz tmine izišli na svjetlost.” (GB: 140)

→ Ostajemo njime zaslijepljeni [kako? na koji način?], [na isti način] kao [što bismo ostali zaslijepljeni] da smo iz tmine izišli na svjetlost / tačnije kao da iz tmine izlazimo na svjetlost./ *Comme si / kao da* rečenicom se opisuje način na koji ostajemo zaslijepljeni tim blagom: kao da iz tmine izlazimo na svjetlost, a ne izlazimo.

Transformacije gornjih primjera potvrđuju, dakle, da se strukture sa vezničkim izrazom *comme si / kao da* u ovom slučaju mogu posmatrati kao zbijena forma konstrukcije *comme... si... / kao što... da...*¹³ Pored toga, uočavamo da su sve prethodno navedene rečenice sa veznikom *comme si / kao da* u afirmativnom obliku, kao i to da je njihov sadržaj irealan, nerealiziran (osim u jednom primjeru sa glagolom u indikativu), što znači da, s obzirom na kriterij faktivnosti / hipotetičnosti, ovi primjeri upućuju na hipotetičnost.¹⁴ Primjećujemo, također, da se Flaubert, u najvećem broju ovih primjera (osim u primjerima 18, 19 i 20), opredijelio za sibžonktiv, tj. konjunktiv (pluskvamperfekta), glagolski način koji autorica Djebbar, kako smo vidjeli, nikako ne koristi, a koji pripada isključivo pisanom jeziku. Ovakvu upotrebu sibžonktiva Gendre (2010)¹⁵ dovodi u vezu upravo sa irealnim sadržajem rečenice koju uvodi *comme si*: »Le subjonctif indique le caractère irréal du second

13 Palić (2007: 155) napominje da se za klauze s veznikom *kao da* može isto tako kazati da su kontaminacija poredbenih i pogodbenih klauza.

14 Up. Hipotetično: *Igra kao da je profesionalac*. Faktivno: *Igra kao da nije profesionalac* (V. Palić 2007: 165). Odnosno drugim riječima:

Igra kao da je profesionalac [a nije], tj. *Igra kao [što bi igrao] da je profesionalac*.

Igra kao da nije profesionalac [a jeste].

15 <https://books.openedition.org/pur/40105?lang=fr>

terme de la comparaison.«, dok Vlahović / Seder (2013: 80) smatraju da izbor između indikativa i sibžonktiva u rečenici sa *comme si* ovisi o intenzitetu hipoteze koji je naročito izražen kad je riječ o sibžonktivu, a na što ukazuje sami kontekst:

»Le choix entre l'indicatif et le subjonctif dépend de l'intensité de l'hypothèse, ce que montre le contexte. Par ses valeurs, le subjonctif, propre à la langue écrite, correspond à une forte hypothèse.«

Ushaku (1983: 162), pak, ističe da se isključiva upotreba sibžonktiva pluskvamperfekta iza *comme si* kod određenog autora može okarakterisati kao stvar stila svojstvenog tom autoru, ali i gramatički prihvaćenom varijantom da bi se izrazilo isto značenje ili ista misao u ovakvim komparativno-hipotetičnim rečenicama.

► Rečenice sa vezničkim izrazom *comme si / kao da* u sljedećim primjerima pojavljuju se u negativnoj formi, iskazujući svojim sadržajem neku realnost, činjenicu, tako da, u odnosu na spomenuti kriterij, primjeri iz ove skupine upućuju na faktivnost:

21) »Emma, en face de lui, le regardait; elle ne partageait pas son humiliation, elle en éprouvait une autre: c'était de s'être imaginé qu'un pareil homme pût valoir quelque chose, **comme si** vingt fois déjà elle n'avait pas suffisamment aperçu sa médiocrité.« (MB: 218)

→ (...), *comme si* vingt fois déjà elle n'avait pas suffisamment aperçu sa médiocrité. / C'est-à-dire : vingt fois déjà elle a suffisamment aperçu sa médiocrité. /

“Sučelice njemu, Emma ga promatraše; nije s njime dijelila njegovo poniženje, osjećala je vlastito: poniženje zbog toga što je uopće i pomislila da takav čovjek može nešto vrijediti, **kao da** već stotinu puta nije dovoljno zapazila njegovu osrednjost.” (GB: 180)

→ (...), kao da već stotinu puta nije dovoljno zapazila njegovu osrednjost. / Odnosno: već je stotinu puta dovoljno zapazila njegovu osrednjost. Iz njenog ugla (razočarane supruge) to je činjenica. /

22) »Mais, moi, je t'aurais tout donné, j'aurais tout vendu, j'aurais travaillé de mes mains, j'aurais mendié sur les routes, pour un sourire, pour un regard, pour t'entendre dire: "Merci!" Et tu restes là tranquillement dans ton fauteuil, **comme si** déjà tu ne m'avais pas fait assez souffrir? Sans toi, sais-tu bien, j'aurais pu vivre heureuse!« (MB : 346)

→ (...), comme si déjà tu ne m'avais pas fait assez souffrir / C'est-à-dire: déjà tu m'as fait assez souffrir. /

“A ja, ja bih tebi bila sve dala, bila bih sve prodala, vlastitim bih rukama radila, prosjačila po putovima za jedan osmijeh, za jedan pogled, samo da od tebe čujem: ‘Hvala!’ A ti sjediš tu mirno u naslonjaču, **kao da** mi već nisi nanio dovoljno boli! Da tebe nije bilo, znaš, mogla sam sretno živjeti!” (GB : 309)

→ (...), kao da mi već nisi nanio dovoljno boli! / Odnosno: već si mi nanio dovoljno boli! Emma Bovary misli na bol koju je zaista doživjela nakon što ju je napustio bivši ljubavnik Rodolphe kojem se ovdje obraća. /

23) »À quoi cela sert-il? demandait le jeune garçon en passant sa main sur la crinoline ou les agrafes. – Tu n'as donc jamais rien vu? répondait en riant Félicité; **comme si** ta patronne, madame Homais, n'en portait pas de pareils.« (MB: 221)

→ (...); comme si ta patronne, madame Homais, n'en portait pas de pareils. / C'est-à-dire: madame Homais en porte des pareils. /

“Čemu to služi? – pitao je dečko prelazeći rukom po krinolini ili po kopčama. – Pa ti zbilja nikad nisi ništa vidio? – odgovaraše Félicité kroz smijeh; **kao da** ti gazdarica, gospođa Homais, ne nosi takve stvarčice.” (GB: 184)

→ (...); kao da ti gazdarica, gospođa Homais, ne nosi takve stvarčice. / Odnosno: gospođa Homais nosi takve stvarčice. Sluškinja Félicité je sigurna u to. /

24) »Il ne distinguait pas, cet homme si plein de pratique, la dissemblance des sentiments sous la parité des expressions. Parce que des lèvres libertines ou vénales lui avaient murmuré des phrases pareilles, il ne croyait que faiblement à la candeur de celles-là; on en devait rabattre, pensait-il, les discours exagérés cachant les affections médiocres; **comme si** la plénitude de l'âme ne débordait pas quelquefois par les métaphores les plus vides, ... (MB: 224)«

→ (...); comme si la plénitude de l'âme ne débordait pas quelquefois par les métaphores les plus vides, ... / C'est-à-dire : la plénitude de l'âme déborde quelquefois par les métaphores les plus vides. /

“Taj muškarac tako pun iskustva nije iza istovjetnosti izraza razabirao različitost osjećaja. Budući da su mu raskalašne ili potkupljive usne svojedobno šaptale slične riječi, tek je slabo vjerovao u iskrenost njezinih: od ovoga treba odbiti, mišljaše, pretjerane izričaje koji prikrivaju osrednja čuvstva; **kao da** se punoća duše kadšto ne prelijeva i uz pomoć najispraznijih metafora, ...” (GB: 187)

→ (...), kao da se punoća duše kadšto ne prelijeva i uz pomoć najispraznijih metafora, ... / Odnosno: ponekad se punoća duše prelijeva i uz pomoć najispraznijih metafora. /

► U sljedećim primjerima rečenica koju uvodi *comme si / kao da* može se shvatiti kao odgovor na implicitno pitanje *pourquoi? / zašto?* koje se na izvjestan način samo po sebi nameće u vezi sa sadržajem glavne rečenice, pa je stoga ovdje riječ o pretpostavljenom / mogućem uzroku:

25) »Emma lui semblait être reculée dans un passé lointain, **comme si** la résolution qu'il avait prise venait de placer entre eux, tout à coup, un immense intervalle.« (MB: 234)

→ Emma lui semblait être reculée dans un passé lointain [pourquoi?] C'est peut-être parce que la résolution qu'il avait prise (celle de quitter Emma) venait de placer entre eux, tout à coup, un immense intervalle.

“Činilo mu se da je Emma uzmaknula u daleku prošlost, **kao da** je odluka koju bijaše donio najednom između njih postavila neizmjernu udaljenost.” (GB: 197)

→ Činilo mu se da je Emma uzmaknula u daleku prošlost [zašto?] Možda zato što je odluka koju bijaše donio (da ostavi Emmu) najednom između njih postavila neizmjernu udaljenost. Moguće je pretpostaviti da ga je upravo ta odluka toliko udaljila od nje.

U sljedeća se dva primjera, međutim, pojavljuje sibžonktiv kojim se ovog puta ne označava irealnost nego neizvjesnost ili, pak, hipoteza sa naglašenim intenzitetom:¹⁶

26) »Bonjour, docteur (car le pharmacien se plaisait beaucoup à prononcer ce mot *docteur*, **comme si** en l'adressant à un autre, il eût fait rejaillir sur lui-même quelque chose de la pompe qu'il y trouvait)...« (MB: 201)

[Pourquoi le pharmacien se plaisait-il beaucoup à prononcer ce mot docteur?]

“Dobar dan, doktore (ljekarniku pričinjavaše, naime, silno zadovoljstvo izgovarati riječ *doktor*, **kao da**, dok je upućuje drugome, i na njega pada nešto od sjaja što ga je u njoj nalazio)...” (GB: 163)

[Zašto je ljekarnik *toliko uživao* izgovarajući tu riječ?] Možda zato što bi i njemu pripalo nešto od sjaja što ga je u njoj nalazio dok bi je drugome upućivao. Naime, kad se ima u vidu karakter ličnosti ljekarnika Homaisa, može se pretpostaviti da se on upravo tako i osjećao dok je tu riječ izgovarao.

---

16 V. Vlahović / Seder (2013: 80).

27) »Et il y avait ici un intervalle entre les lignes, **comme si** le bonhomme eût laissé tomber sa plume pour rêver quelque temps.«
(MB: 205)

[Pourquoi y avait-il *un intervalle* entre les lignes?]

“I tu između redaka bijaše razmak, **kao da** je dobičina bio ispustio pero i na tren se prepustio mislima.” (GB: 168)

[Zašto je između redaka bio *razmak*?] Možda zato što je dobičina (Emmin otac koji je napisao pismo) bio ispustio pero i na tren se prepustio mislima, što nije isključeno.

► Rečenica sa *comme si / kao da* u sljedeća dva primjera predstavlja neku vrstu zaključka ili, pak, naknadnog objašnjenja (na što, također, ukazuje prisustvo znakova interpunkcije, tj. crte, odnosno tačke zareza ispred vezničkog izraza) u vezi prethodnog konteksta, tačnije, u pogledu Emming (28), odnosno Charlesovog stanja (29):

28) »Ce qui l’effrayait le plus, c’était l’abattement d’Emma; car elle ne parlait pas, n’entendait rien et même semblait ne point souffrir, – **comme si** son corps et son âme se fussent ensemble reposés de toutes leurs agitations.« (MB: 242)

“Najviše ga je plašilo Emmingovo mrtvilo: nije govorila, ništa nije čula, a činilo se pače da je ništa ne boli, **kao da** joj se i tijelo i duša zajedno odmarahu od svih onih potresa.” (GB: 205)

29) »Charles se demanda plusieurs fois par quel moyen, l’année prochaine, pouvoir rembourser tant d’argent; et il cherchait, imaginait des expédients, comme de recourir à son père ou de vendre quelque chose. Mais son père serait sourd, et il n’avait, lui, rien à vendre. Alors il découvrirait de tels embarras, qu’il écartait vite de sa conscience un sujet de méditation aussi désagréable. Il se reprochait d’en oublier Emma; **comme si**, toutes ses pensées appartenant à cette femme, c’eût été lui dérober

quelque chose que de n'y pas continuellement réfléchi.» (MB: 245)

“Charles se više puta zapita kako će iduće godine vratiti toliki novac, pa je tražio, smišljao razne izlaze, na primjer, da se obrati ocu ili da štogod proda. No, njegov bi se otac na to oglušio, a sam nije imao ništa za prodaju. Tada bi otkrio u kakvim se poteškoćama nalazi pa bi iz svijesti brzo izbacio tako neugodan predmet razmišljanja. Predbacivao je sebi što zbog toga zaboravlja na Emmu; **kao da**, budući da sve njegove misli pripadahu toj ženi, to što neprestano ne misli na nju, znači da joj nešto oduzima.” (GB: 208)

U romanu *Madame Bovary* / *Gospođa Bovary* zabilježili smo, dakle, sljedeća značenja i vrijednosti struktura sa vezničkim izrazom *comme si / kao da*:

► Naime, u najvećem broju primjera (ukupno 20) do izražaja dolazi komparativno-hipotetička struktura rečenice koju uvodi *comme si / kao da*, a isto tako i značenje načina, pa čak i onda kad je ono već prethodno iskazano (kroz upotrebu priloga ili, pak, prijedložne grupe s načinskim značenjem), tako da se u tom slučaju može reći da se ovom rečenicom to značenje još i dodatno precizira pomoću poređenja po jednakosti i hipoteze. U ovoj je, dakle, skupini primjera veznički izraz *comme si / kao da* bilo moguće posmatrati kao zbijenu formu konstrukcije *comme... si... / kao što... da...* Također, sve ove rečenice su u afirmativnom obliku i njima se iskazuje nešto što je irealno, nerealizirano (osim u jednom primjeru sa glagolom u indikativu), što se može dovesti u vezu sa upotrebom glagolskog načina sibžonktiva u najvećem broju ovih primjera. Otuda, također, i razlika na semantičkom planu koja se jasno očituje kad se usporede primjeri iz oba romana budući da se, kako smo vidjeli, u većini primjera zabilježenih u prvom romanu, rečenicom koju uvodi *comme si / kao da* iskazuje neizvjesnost.

► Zabilježili smo i primjere u kojima se *comme si / kao da* rečenicom označava realnost. Ovakve se strukture pojavljuju u negativnom

obliku iskazujući svojim sadržajem nešto što je realno, neku činjenicu, realnu situaciju.

► I u ovom romanu smo imali primjere u kojima se rečenica s *comme si / kao da* može protumačiti kao odgovor na implicitno pitanje *pourquoi? / zašto?* pa smo zaključili da je u pitanju pretpostavljeni / mogući uzrok, s tim da se u dva, od ukupno tri primjera sa ovim značenjem, pojavljuje sibžonktiv kojim se ovog puta označava neizvjesnost ili, pak, naglašena hipoteza.

► *Comme si / kao da* rečenica, u dva zabilježena primjera, predstavlja neku vrstu zaključka ili, pak, naknadnog objašnjenja u vezi s prethodnim kontekstom.

4. MJESTO U LINEARNOM PORETKU

U ovom poglavlju pažnju ćemo usmjeriti na poziciju koju rečenica *s comme si / kao da* može zauzimati, kao i na sintaksičke funkcije koje u ovisnosti o poziciji može imati.

4. 1. Na osnovu primjera koje smo razmotrili u prethodnom poglavlju, možemo konstatovati da rečenice sa vezničkim izrazom *comme si / kao da* uglavnom zauzimaju poziciju iza glavne rečenice, pojavljujući se najčešće poslije raznih interpunkcijskih znakova te u skladu s tim pokazujući jaču ili slabiju autonomnost prema svojim glavnim, tj. osnovnim rečenicama. Zaključili smo, također, da prisustvo znakova interpunkcije ukazuje na to da se ove strukture mogu smatrati naknadno dodatim rečenicama o kojima Stevanović (1974: 922) kaže sljedeće:

“Naknadnost dodavanja rečeničnih delova, kao i celih rečenica, nikako se ne može objašnjavati nekom beznačajnošću njihovih jezičkih funkcija. Njihove funkcije u jeziku mogu, štaviše, biti i od izuzetnog značaja. A njihovo naknadno dodavanje je uslovljeno ili posebnom intonacijom u ekspresivnom izražavanju, što će reći naročitim isticanjem onoga što se tim jezičkim funkcijama nečemu pripisuje, ili naknadnim javljanjem njihove sadržine u svesti pisca, odnosno govornika koji ih upotrebljava. Ali dopuštamo da naknadno dodavanje pojedinih jezičkih elemenata može biti uslovljeno i sporednom determinativnom, iako ne nikada nebitnom, njihovom ulogom. A u svakome se od tih slučajeva naknadno dodate jezičke jedinice, i svojim smislom i svojom intonacijom, razlikuju od istih takvih jezičkih elemenata čvrsto vezanih za upravne reči ili rečenice. I tako, i vezane za upravne rečenice, odnosno pojedine njihove delove, one se ipak odlikuju jačom ili slabijom autonomnošću prema njima. A ta se njihova autonomnost u pisanju uvek označava stavljanjem nekog znaka interpunkcije,

najčešće naravno stavljanjem zareza između njih i rečenica na koje se naslanjaju.”

Također, rečenice sa *comme si / kao da* mogu imati svoj oslonac (*support*) u pojedinim riječima iz prethodnog konteksta. Pored glagola, odnosno cijele glavne rečenice, to može biti samo imenica, pridjev ili prilog. U tom smislu, Simić / Jovanović (2002: 854, par. 2) govore o prileksikalnim funkcijama zavisnih rečenica sa *kao da* koje mogu biti priglagoleske (par. 2.1.), prisupstantivne (par. 2.2.), priadjektivne (par. 2.3.), kao i priadverbativne (par. 2.4.):

“Prileksikalne funkcije zavisnih rečenica sa *kao da* vrlo su raznovrsne i po načinu i po osloncu svoje orijentacije, tj. po značenju i po tome na koju se reč u upravnoj rečenici oslanjaju.”

Ovaj slučaj sintaksičke postpozicije spominje i Lorian (1966: 75) kad, u kontekstu uzročne rečenice, uočava da se zavisna rečenica sa veznikom *puisque* može odnositi na samo jedan rečenični dio ili “antecedent”, kako ga naziva, a ne na cijelu glavnu rečenicu.

Priglagolska pozicija

U sljedećim primjerima rečenica sa *comme si / kao da* se oslanja na glagol, bilo da je on u datom kontekstu upotrijebljen intranzitivno ili, pak, sa svojom dopunom. Drugim riječima, njen oslonac je zapravo cijela glavna rečenica:

- 1) »Dis ton prix, s'exclama Khalid **comme** s'il voulait, lui, me racheter.« (LM: 132)
 “Reci svoju cijenu – uzviknu Halid **kao da** me on htio otkupiti.” (DOM: 135)
- 2) »Mohammed étendit sa jambe devant lui, **comme** s'il luttait contre une douleur physique.« (LM: 179)
 “Muhammed ispruži nogu, **kao da** osjeća neki bol.” (DOM: 182)
- 3) “(...), sažaljivo me pogledao i odmahnuo rukom, **kao da** mu je dosadno da se objašnjava s naivnim čovjekom.” (DS: 197)

- »(...), il me regarda avec commisération et fit un geste de la main, **comme** s'il trouvait ennuyeux de s'expliquer avec un homme aussi naïf.« (DM: 189)
- 4) "Cijepao se, **kao da** mu je sva krv linula u grlo, (...)." (DS:198)
»(...); une quinte soudaine l'en empêcha à temps, le déchira, **comme si** tout son sang avait afflué à sa gorge.« (DM: 190)
- 5) "Nasmijao se, **kao da** ga je Hasanovo odbijanje obradovalo, (...)." (DS: 275)
»Il se mit à rire, **comme si** le refus de Hassan le réjouissait, (...).« (DM: 260)
- 6) "Htio sam da izađem za momkom. Starac me zaustavio, **kao da** nije htio da ostane sam sa kćerkom: (...)." (DS: 312)
»Je voulus sortir à la suite du valet. Le vieillard me retint, **comme s'il** ne voulait pas rester seul avec elle: (...).« (DM: 294)
- 7) "Sve sam znao, svega sam se sjetio, **kao da** je bilo čas ranije." (DS: 360)
»Je savais tout, je me souvenais de tout, **comme si** cela s'était passé un instant auparavant.« (DM: 341)
- 8) "Začudo, brzo sam se saživio s novim položajem, **kao da** sam dočekao ostvarenje nekog davnog sna." (DS: 368)
»Chose curieuse, je m'accoutumai rapidement à ma nouvelle situation, **comme si** je voyais se réaliser un rêve ancien.« (DM: 348)
- 9) "Nisam žurio dok sam bio miran, sad trčim, i sabijam, **kao da** mi je plamen nad glavom." (DS: 372)
»A présent, je cours, j'abrège, **comme si** une flamme brûlait au-dessus de ma tête.« (DM: 352)
- 10) "Smijali smo se, kao šašavi, smijali smo se, **kao da** je sve to najljepša šala, (...)." (DS: 376)
»Nous riions tous les deux, **comme s'il** n'y avait pas de meilleure plaisanterie, (...).« (DM: 357)

Prisupstantivna pozicija

U sljedećim se primjerima rečenica sa *comme si / kao da* oslanja na imenicu, odnosno imeničku grupu iz prethodnog konteksta:

11) “A onda sam osjetio naglu navalu bijesa, **kao da** je brat-krivac stajao preda mnom.” (DS: 179)

»Puis j’ éprouvai un brusque accès de rage, **comme si** mon frère coupable se tenait devant moi.« (DM: 172)

12) “Gubio sam osjećaj življenja, nestajala je granica između jave i sna, zaista se dešavalo ono što sanjam, hodao sam slobodno stazama mladosti i djetinjstva, nikad sokacima ove kasabe, **kao da** bi me i iz sna mogli odvesti u zatvor, (...)” (DS: 205)

»Je perdais le sentiment d’exister, la frontière entre la réalité et le rêve s’estompait, je suivais réellement les sentiers libres de ma jeunesse et de mon enfance, jamais les rues de cette ville, **comme si** même en songe elles pouvaient me conduire en prison, (...)« (DM: 197)

13) “Ako je padala kiša, bilo je još gore, vidik se zatvarao, čučali smo zbijeni i ćutali, izmučeni hladnoćom, **kao da** je zima upravo počinjala, (...)” (DS: 224)

»Si la pluie tombait, c’était pire encore; l’horizon se fermait, nous restions accroupis, confinés et silencieux, tourmentés par le froid, **comme si** l’hiver venait tout juste de commencer, (...)« (DM: 214)

14) “Od ranog jutra sam na nogama. Osjetio sam umor, **kao da** me pritisnulo to izmjereno vrijeme.” (DS: 358)

»Je suis debout depuis l’aube. Je sens la fatigue, **comme si** le temps ainsi jalonné m’opprimait.« (DM: 339)

15) “Pitao je: koji muslim? Koji kadija? Ili je počinjao da priča o carigradskom muli, **kao da** je njega jedinog poznavao na svijetu.” (DS: 370)

»Il demanda: quel musulman? Quel cadavre? Il se mit aussitôt à parler du mollah d'Istanbul, comme s'il ne connaissait que lui au monde.« (DM: 351)

16) "Trećeg dana po dolasku, zamoren pažnjom i zabrinutošću roditelja, odlutao sam od kuće u jutro i obreo se na visoravni iznad sela, iznad šume, iznad rijeke, u krševitoj pustoši nad kojom samo orlovi krstare, dodirnuo dlanom ploču velikog kamenog stećka, usamljenog između pustoši neba i zemlje, vijekovima smirenog i nikome otkrivenog, osluškivao da čujem glas kamena ili groba, kao da je pod njim skrivena tajna života i smrti, (...)." (DS: 409)

»Le troisième jour qui avait suivi mon retour, las des attentions et de l'inquiétude de mes parents, je quittai la maison un matin et gagnai un plateau au-dessus du village, de la forêt et de la rivière, lieu aride et pierreux que seuls les aigles survolent; je caressai la dalle de pierre d'une tombe, solitaire entre le ciel désert et la terre déserte, paisible et secrète depuis des siècles; j'espérai entendre la voix de la pierre, comme si celle-ci recelait le mystère de la vie et de la mort; (...).« (DM: 389)

Kako vidimo, ne samo da je rečenica sa *comme si / kao da* u gornjim primjerima pozicionirana iza imenice, odnosno imeničke grupe, nego je ona i sadržajno vezana za nju pa bi se upravo iz tog razloga i mogla interpretirati na spomenuti način. Isti je slučaj i sa sljedećim primjerima u kojima se ova rečenica oslanja na pridjev, odnosno pridjevsku grupu i na prilog. Ovakvi primjeri ukazuju na to da bi se spomenuta rečenica na izvjestan način mogla posmatrati u funkciji dopune uz imenicu (*complément du nom*) – što bi odgovaralo atributskoj funkciji u bosanskom jeziku¹⁷ – odnosno u funkciji dopune uz pridjev (*complément de l'adjectif*) i prilog (*complément de l'adverbe*):

17 Petrović (1976: 64, par. 0. 4.) u ovoj poziciji navodi primjere rečenica sa veznicima *kao da, kao što* i *kao kad* ističući da sintaksičke strukture koje se vezuju za upravne imenice imaju atributsku funkciju.

Priadjektivna pozicija

17) “Oplemenjene vijuge, sočne obline, uravnoteženi talas vrsta, crveni i zlatni počeci ajeta, cvjetni crteži na rubovima listova, sve se to pretvaralo u ljepotu koja je zbunjivala čovjeka, pomalo i griješnu, jer nije bila sredstvo, već sama sebi cilj, sama po sebi važna, blještava igra boja i oblika što je odvrćala pažnju od onoga čemu treba da služi ; pomalo i stidnu, **kao da** iz tih ukrašenih stranica izbija putena čulnost, (...)” (DS: 62-63)

»Les délicates sinuosités, les arrondis pulpeux, l'équilibre onduleux des lignes, le rouge et l'or du début des versets, les dessins fleuris en marge des feuilletts, tout se transformait en une beauté troublante, quelque peu coupable car elle n'était pas un moyen mais un but en soi, jeu étincelant de lumières et de formes qui détournait l'attention de sa véritable fin ; légèrement honteuse aussi, **comme si** une sensualité sourdait de ces pages, (...)« (DM: 64-65)

18) “Voljeli su se čudnom, mušičavom ljubavlju, ali istinski nježnom, **kao da** su htjeli da nadoknade vrijeme kad ih je odvajala njihova tvrdoglavost.” (DS: 287)

»Ils s'aimaient d'une singulière affection virile, fantasque, mais sincèrement tendre, **comme** s'ils voulaient rattraper le temps où leur obstination les séparait.« (DM: 271)

Priadverbativna pozicija

19) “Upitao sam ga, bacajući kotvu za koju bih se uhvatio: – Odakle to znaš?
– Slučajno – rekao je mirno, **kao da** je očekivao pitanje.” (DS: 101)

»M'accrochant à cet espoir, je lui demandai: – D'où tiens-tu cela?
– Du hasard, dit-il posément, **comme** s'il attendait ma question.« (DM: 100)

20) "Govorio je nevoljko, **kao da** se mene sve to ne tiče." (DS: 364)

»Il parlait à contre-coeur, **comme si** tout cela ne me concernait pas.« (DM: 345)

Sandfeld (1936: 444-445), također, navodi da se rečenica sa *comme si* može dodati imenici kao opisni pridjev / *il en sortit un bruit comme si on avait cassé une brindille en marchant dessus*. – [*il*] *s'est mis à marcher d'un pas comme s'il voulait nous échapper*. /, zatim da može biti u koordinaciji sa pridjevom epitetom / [*elle a*] *une peau trop fraîche par exemple et comme si elle souffrait d'une maladie intérieure*. /, da je često u funkciji atributa iza *c'est* / *Je resterai là, contre la porte. Ça sera un peu comme si je lui tenais la main*. /, kao i to da ova rečenica može biti direktni objekt glagola *avoir* / *J'ai comme si on me coupait chaque nerf avec un canif*. /

Fairon / Simon (2018: 1110 Rem. 2) isto tako spominju funkciju direktnog objekta uz pojedine glagole, ističući da u tom slučaju rečenica sa *comme si* nije cirkumstancijalna te da ne može biti izostavljena:

»Après certains verbes qui construisent un COD (*traiter, faire*, etc.), la proposition introduite par *comme si* n'est pas circonstancielle mais essentielle; elle ne peut pas être supprimée: *Ils ne disaient pas un mot, faisaient comme si je n'étais pas là*. (Alexis Jenni, *La conquête des îles de la Terre Ferme*, 2017) *Là, elle m'a traité comme si je n'avais aucune importance dans son coeur*. (Jean-Michel Guenassia, *De l'influence de David Bowie sur la destinée des jeunes filles*, 2017)«

U sljedećim je primjerima rečenica sa *comme si* pozicionirana odmah iza atributivnog glagola *être*, pojavljujući se tako u funkciji atributa subjekta,¹⁸ odnosno u ulozi primarnog funkcionalnog elementa koji, jednako kao i objekt, pripada kanonskim strukturama¹⁹ i kao takav se u

---

18 V. također Ušaku (1983: 159) i Le Bidois / Le Bidois (1938: par. 1159).

19 V. Varga (2005: 20).

datom kontekstu ne može izostaviti.²⁰ U tom svjetlu se može tumačiti i odsustvo znaka interpunkcije ispred *comme si / kao da*.

U bosanskom jeziku, međutim, rečenica sa *kao da* zauzima poziciju predikatske rečenice, odnosno može se reći da spomenuta zavisna rečenica u ovom slučaju reprezentuje neglagolski dio složenog imenskog predikata:²¹

21) »(...); nous sommes des praticiens, des guérisseurs, et nous n’imaginerions pas d’opérer quelqu’un qui se porte à merveille! Redresser des pieds-bots! est-ce qu’on peut redresser les pieds-bots? c’est **comme si** l’on voulait, par exemple, rendre droit un bossu!« (MB: 215)

“(..); mi smo praktičari, mi liječimo ljude, nije nam ni na kraj pameti operirati zdrava zdravcata čovjeka! Ispravljati kljasto stopalo? Pa zar se kljasto stopalo može ispraviti? To vam je isto **kao da** hoćete, primjerice, grbavca učiniti uspravnim!” (GB: 178)

22) »Hein! quand nous serons dans la malle-poste!... Y songes-tu? Est-ce possible? Il me semble qu’au moment où je sentirai la voiture s’élancer, ce sera **comme si** nous montions en ballon, **comme si** nous partions vers les nuages.« (MB: 227)

“Eh, kad jednom budemo u poštanskoj kočiji!... Možeš li to zamisliti? Je li to moguće? Meni se čini da će mi u trenutku kada osjetim kako je kočija pojurila biti **kao da** se uspinjemo u balonu, **kao da** letimo prema oblacima.” (GB: 190)

23) »Mais que diable! il faut établir des distinctions et ne pas employer à des usages presque domestiques ce qui est destiné pour les pharmaceutiques! C’est **comme si** on découpait une

20 Adverbijalna funkcija nije, dakle, jedina kad je u pitanju složeni veznik *comme si* kao što to općenito konstatuje Hoe (2016-2017: 52) govoreći o kompleksnim zavisnim veznicima:

»Les syntagmes introduits par une conjonction de subordination complexe ne peuvent remplir qu’une seule fonction syntaxique: adverbiale. Il semble en tout cas très difficile de trouver des exemples dans lesquels ces syntagmes remplissent d’autres fonctions.«

21 V. Milošević (1974: 41).

poularde avec un scalpel, **comme si** un magistrat... — Mais calme-toi! disait madame Homais.» (MB: 282-283)

“Pa, dovraga! Treba znati što čemu služi, a ne rabiti za kućanske potrebe ono što je predviđeno za ljekarničke svrhe! To je **kao da** kirurškim nožem režeš kokoš, **kao da** sudac... – Ama, umiri se! – govoraše gospođa Homais.” (GB: 242)

Prethodna dva primjera, također, pokazuju da rečenice sa *comme si* / *kao da* u ovakvoj poziciji mogu biti i međusobno jukstaponirane, tj. mogu biti u tzv. horizontalnom odnosu.²²

24) “Nije lako izmijeniti se, treba odbaciti sve što si bio, što si naučio, na što si se navikao. A ti si se izmijenio, potpuno. To je **kao da** si ponovo učio da hodaš, da progovaraš prve riječi, da stičeš osnovne navike.” (DS: 117)

»Il n'est pas facile de se transformer, il faut rejeter tout ce que l'on a été, ce que l'on a appris et acquis, toutes ses habitudes. Mais toi tu t'es transformé, entièrement. C'est **comme si** tu avais réappris à marcher, à balbutier tes premières paroles, à te créer de nouvelles habitudes.» (DM: 116)

4. 1. 1. U prethodnom poglavlju imali smo priliku vidjeti i takve strukture koje počinju vezničkim izrazom *comme si* / *kao da*. Riječ je, naime, o pojavi koja se, kako primjećuju Wartburg / Zumthor (1958: par. 127), odnosi na cirkumstancijalne veznike, a tiče se više individualnog stila nego sintakse, pa tako i Lorian (1966: 27), koji se konkretno bavi uzročnom rečenicom, ovaj fenomen razmatra u okviru stilističke postpozicije:

»Les sujets parlant (ou écrivant) opèrent parfois une coupure et marquent une pause forte devant la conjonction circonstancielle: c'est une manière de transformer la subordonnée en une coordonnée et de distendre le lien logique qui unit les deux idées, de

---

22 Detaljnija pojašnjenja donosimo u narednom poglavlju.

présenter la seconde avec plus de force autonome... Ce phénomène relève de l'étude du style individuel plus que de la syntaxe.« (Wartburg / Zumthor)

Pogledajmo u tom kontekstu i sljedeće primjere:

25) "A ti si, izgleda, zapamtio samo tog jasnika koji sigurno noćima ne spava od straha. **Kao da** ne želiš znati ništa drugo." (DS: 102)

»Mais, seul ce malheureux qui, de peur, ne dort certainement pas depuis des nuits, semble avoir retenu ton attention. **Comme si** tu ne désirais rien savoir d'autre.« (DM: 101)

26) "Nikad nije govorio o svome djetinjstvu, ni o ravnici, ni o hanu, ali mi se činilo da u njegovim očima, uvijek kad me pogleda, vidim sjećanje na majčinu smrt. **Kao da** sam se nerazdvojno spojio s tom njegovom najtežom uspomenom." (DS: 233)

»Il ne parlait jamais de son enfance, ni de la plaine, ni de l'auberge, mais chaque fois qu'il me regardait, je croyais voir dans ses yeux l'ombre de sa mère. **Comme si** j'étais indissolublement lié à ce souvenir, le plus douloureux.« (DM: 222)

27) "Naredio sam Mustafi da mu nabavi med, slao ga u šetnju, nagovarao da se ponovo prihvati prepisivanja Kur'ana, nudio da poručimo zlatnu i crvenu boju, a on je odbijao, postajući sve čudniji, i zatvoreniji nego ranije. **Kao da** mu je moja pažnja postala prava muka." (DS: 245)

»Je demandai à Mustafa de lui trouver du miel, je l'envoyai faire des promenades, lui conseillai de se remettre à ses copies du Coran, je lui proposai de faire venir des couleurs or et rouge, il refusa, devenant de plus en plus bizarre et plus renfermé que jamais. **Comme si** mes attentions étaient désormais pour lui un véritable supplice.« (DM: 233-234)

28) «Pri kraju mise prilazi im svećenik i odvodi ih u svoju sobu. Tamo ih pita kako se zovu. Oni skrušeno izgovaraju svoja imena i znojave ruke uvlače u rukave. **Kao da** su nešto krivi.» (SM: 56)

»A la fin de l'office, le prêtre vient les voir et les conduit dans la sacristie. Là, il leur demande comment ils s'appellent. Contrits, ils donnent leurs noms et rentrent leurs mains moites dans leurs manches. **Comme** s'ils étaient coupables.« (JS: 141)

Navedene strukture sa *comme si* / *kao da* samo su formalno nezavisne. Naime, očito je da bez obzira na tačku ispred veznika (i upravo zbog njegovog prisustva) zavisni odnos koji postoji između prve i druge rečenice ostaje nenarušen. Do ovog zaključka dolazi Stati (1990: 147), razmatrajući primjer sa uzročnim veznikom *parce que* / *zato što* (*Je suis revenu. Parce que j'avais oublié les clés / Vratio sam se. Zato što sam zaboravio ključeve*):

»(...) la ponctuation laisse intacte la dépendance grammaticale.« Na drugom mjestu (150) on, također, konstatira sljedeće: »(...) ainsi de l'intraphrastique on passe au transphrastique sans changement de sens. Le récepteur en déduit probablement que l'idée subordonnée s'était présentée à l'énonciateur *après coup*, i. e. elle n'existait pas dans son esprit en même temps que la proposition principale.«

4. 1. 2. Strukture sa *comme si* / *kao da* mogu se, kako je već istaknuto, pojaviti i u eksklamativnom modalitetu kojim govorno lice u datom kontekstu izražava određenu emotivnu reakciju. U primjerima koje navodimo riječ je o negodovanju:

29) »(...) et M. Homais bientôt s'en retourna chez lui. Il fut sur la Place accosté par l'Aveugle, qui, s'étant traîné jusqu'à Yonville dans l'espoir de la pommade antiphlogistique, demandait à chaque passant où demeurerait l'apothicaire. – Allons, bon! **comme si** je n'avais pas d'autres chiens à fouetter! Ah! tant pis, reviens plus tard!« (MB: 360)

“(..), a gospodin Homais ubrzo krenu kući. Na trgu mu priđe onaj slijepac koji je, dovukavši se sve do Yonvillea u nadi da će dobiti antiflogistični melem, svakoga prolaznika pitao gdje stanuje apotekar. – E, pa krasno! *Još si mi samo ti trebao!* Ah, žalim slučaj, dođi drugi put!” (GB : 324)

Odnosno, preciznije: kao da nemam prećih briga! (ili kao da nemam pametnijeg posla!) A kako je rečenica sa *comme si / kao da* ovdje u negativnoj formi, njen sadržaj treba shvatiti afirmativno, to jest: = *J’ai d’autres chiens à fouetter!* (Imam i prećih briga! / Imam i pametnijeg posla!)

30) »Le père Rouault, en revenant, se mit tranquillement à fumer une pipe; ce que Homais, dans son for intérieur, jugea peu convenable. Il remarqua de même que M. Binet s’était abstenu de paraître, que Tuvache ‘avait filé’ après la messe, et que Théodore, le domestique du notaire, portait un habit bleu, **‘comme si** l’on ne pouvait pas trouver un habit noir, puisque c’est l’usage, que diable!’« (MB: 372)

“Na povratku čiča Rouault mirno zapali lulu, što Homais u dubini duše ocijeni kao nedolično. Isto tako primijeti da se gospodin Binet nije pojavio na sprovodu, da je Tuvache ‘zbrisao’ poslije mise, a da je Théodore, bilježnikov sluga, došao u modrom odijelu, **‘kao da** nije mogao naći crno, kad je već takav običaj, dođavola!” (GB: 336)

Odnosno, preciznije: kao da se ne može naći crno odijelo ... Negativna forma i ovdje upućuje na afirmativan sadržaj rečenice sa *comme si / kao da*: = *On peut trouver un habit noir ...* (Može se naći crno odijelo ...).

U ovom kontekstu Ušaku (1983: 165, B) govori o pseudonezavisnim rečenicama uzvično-afektivnog nivoa, dok Sandfeld (1936: 446) zapaža da ovako upotrijebljena rečenica sa *comme si* naročito često izražava ironiju, kao i to da je tada moguća upotreba kondicionala. Wartburg / Zumthor (1958: par. 190), pak, smatraju da je riječ o eliptičnoj strukturi

sa jakom afektivnom vrijednošću. Naime, kad se ovakve strukture posmatraju u datom kontekstu, a ne izolovano, dolazi se do zaključka da se glavna rečenica zapravo podrazumijeva, pa je u tom smislu moguće govoriti o njenoj elipsi. Imajući to u vidu, ovako bi mogli izgledati naši gornji primjeri:

→ [*Tu veux que je fasse la pommade maintenant*] *comme si je n'avais pas d'autres chiens à fouetter!*

[Hoćeš da sad pravim melem] kao da nemam prećih briga! / kao da nemam pametnijeg posla!

→ [*Théodore porte un habit bleu*] *comme si l'on ne pouvait pas trouver un habit noir, puisque c'est l'usage, que diable!*

[Théodore je došao u modrom odijelu / nosi modro odijelo] kao da se ne može naći crno kad je već takav običaj, dođavola!

4. 2. Sljedeći primjeri pokazuju da se rečenica sa *comme si / kao da* može nalaziti i u interpoziciji:

31) »Elle prête aux deux Compagnons – **comme si** elle tenait à faire partager à Ali un peu de l'ombre violente de cette entrevue – les questions qui, une dernière fois, bousculent l'agonisant.« (LM: 247)

“Ona pripisuje dvojici Drugova – **kao da** je željela da i na ‘Alija padne malo neprijatne sjene tog susreta – pitanja koja, po posljednji put, uznemiruju umirućeg.” (DOM: 254)

Ovdje je, kako vidimo, rečenica sa *comme si / kao da* umetnuta, tj. pozicionirana ispred direktnog objekta, tačnije između indirektnog i direktnog objekta, tako da je riječ o interpoziciji.

32) »Pour lui plaire, **comme si** elle vivait encore, il adopta ses prédilections, ses idées; (...).« (MB : 375)

“Da bi joj se svidio, **kao da** je još živa, prihvati njezin ukus, njezine zamisli; (...).” (GB : 340)

Struktura sa *comme si* ovdje se oslanja na glagol *plaire* u infinitivu, što znači da nije riječ o glagolu glavne rečenice, odnosno oslonac nije cijela glavna rečenica – *il adopta ses prédilections, ses idées* – nego jedan njen dio, a to je prijedložni infinitiv u funkciji cirkumstancijalne dopune kojom se označava namjera ili cilj vršenja glagolske radnje glavne rečenice. Ta je cirkumstancijalna dopuna (u prijevodu namjerna rečenica) u inicijalnoj poziciji posebno naglašena, a rečenica sa *comme si* je, kako vidimo, pozicionirana između te dopune i glavne rečenice, pa se može reći da je u interpoziciji.

33) “Rekao sam, spremajući se da pođem, **kao da** sam se slučajno sjetio, da sam bio kod njegove sestre, (...)” (DS: 126)

»Sur le point de m’en aller je dis, **comme si** brusquement je m’en souvenais, que sa soeur m’avait demandé de venir (...)« (DM: 123-124)

Rečenica sa *kao da / comme si* u ovom je primjeru pozicionirana između glavne i zavisne objekatske rečenice.

4. 3. U antepoziciji rečenica sa *comme si / kao da* je posebno naglašena (*mise en relief*) kako primjećuju Gendre (2010)²³ i Minović (1987: 98):

“Kad su u prepoziciji, načinske se rečenice uvijek odvajaju zare-zom. Ovim tipom načinskih rečenica²⁴ u prepoziciji ističe se značenje zavisne rečenice.”

U sljedećim je, dakle, primjerima rečenica sa *comme si / kao da* pozicionirana ispred glavne rečenice:

34) “**Kao da** je bilo nečega nepriličnog u tom njegovom dolaženju, pa je i on bio usplahiren i neprirodan.” (DS: 307)

»**Comme si** sa présence avait eu quelque chose d’inconvenant, cela le remplissait de confusion.« (DM: 290)

---

23 <https://books.openedition.org/pur/40105?lang=fr>

24 Misleći, pritom, na one u kojima je prisutno poređenje po jednakosti.

35) »Il se leva pour partir; et, **comme si** ce geste qu'il faisait eût été le signal de leur fuite, Emma, tout à coup, prenant un air gai: – Tu as les passeports? – Oui.« (MB: 232)

“On ustade spremajući se da pođe, a **kao da** je ta kretnja bila znak za zajednički bijeg, Emma će, najednom se razveselivši: – Imaš putnice? – Da.” (GB: 195)

36) »Elle n'y tenait plus, elle courut dans la salle comme pour y porter les abricots, renversa le panier, arracha les feuilles, trouva la lettre, l'ouvrit, et, **comme s'il** y avait eu derrière elle un effroyable incendie, Emma se mit à fuir vers sa chambre, tout épouvantée.« (MB: 238)

“Nije mogla više izdržati; otrči u blagovaonicu kao zato da tamo odnese marelice, iskrenu košaricu, počupa lišće, pronade pismo, otvori ga pa, **kao da** joj za petama gori kakav strahovit požar, sva prestravljena, pojuri prema spavaćoj sobi.” (GB: 200-201)

37) “I odjednom, **kao da** sam progledao pred tamom što mi je prijetila, obuzeo me užas od nepostojanja, od tog ničega.” (DS: 400)

»Et brusquement, **comme si** mes yeux s'étaient ouverts dans ces ténèbres menaçantes, l'effroi m'envahit, l'effroi de la non-existence, de ce néant.« (DM: 379)

5. HORIZONTALNI ODNOSI

U nastavku ćemo vidjeti u kakvim se sintaksičkim odnosima rečenice sa *comme si / kao da* mogu pojaviti unutar iste složene rečenice.

Naime, dvije ili više rečenica uvedenih veznikom *comme si / kao da*, koje pripadaju funkcionalnoj strukturi iste glavne rečenice, međusobno mogu biti jukstaponirane ili koordinirane, odnosno mogu se nalaziti u ravnopravnom horizontalnom odnosu²⁵ unutar iste složene rečenice. Takva vrsta odnosa, kako ističe Varga (2005: 130), podrazumijeva da zavisne rečenice koje su obuhvaćene njime imaju isti status, odnosno istu funkciju:

»Nous tenons à souligner encore une fois que, pour être coordonnées (par un coordonnant ou par juxtaposition), les éléments de la phrase doivent avoir le même statut, à savoir, dans le cas des subordonnées, la même fonction.«

Evo nekoliko takvih primjera:

Jukstapozicija

- 1) “A njegov glas je miran, čak nije ni srdit, činilo mi se da zvuči gotovo veselo, podsmješljivo, izazovno, da ne odgovara ni na-busito ni ponizno već ravnodušno, **kao da** je iznad svega što se dešava, **kao da** zna nešto što ga čini sigurnim.” (DS: 51-52)

---

25 Termin “horizontalni odnosi” (*rappports horizontaux*) potječe, zapravo, od izgleda steme (*stemma*), tj. grafičkog prikaza na kojem horizontalna crta ili Tesnièreova (1953: 11) *trait de jonction* ukazuje na elemente istog statusa, tj. iste funkcije (v. npr., prikaze rečenica: *Pendant qu’Alfred chantera et que Bernard dansera, nous causerons* i *Si vous venez me voir et que vous ayez le temps, je vous montrerai mon livre* koje daje Tesnière (1953: 27, 28), dok se vertikalnom crtom prikazuje hijerarhijska međuzavisnost elemenata. Riječ je, dakle, o vrsti stabla koje prikazuje vertikalne i horizontalne odnose u sintaksičkim konstrukcijama (Franić, 2006: 2).

»Mais il s'exprimait d'une voix posée, sans la moindre trace de contrariété, je lui trouvais une inflexion presque joyeuse, sarcastique, une intonation provocante qui ne traduisait ni l'irritation, ni l'humilité, mais l'indifférence, **comme s'il** était au-dessus des événements, **comme si** quelque chose le rendait sûr de lui.« (DM: 54)

2) “(...), vidio sam zgrčene crte usplahirenog čovjeka koji nije znao čak ni šta ga goni na taj korak, ljubav prema bratu, strah za sebe, obzir prema ocu, i koji strepi, **kao da** čini nešto zabranjeno, **kao da** sve dovodi u pitanje.” (DS: 80)

»(...), je voyais les traits crispés d'un homme effrayé qui ne savait même plus ce qui le poussait à faire cette démarche: son amour pour son frère, la peur pour lui-même, les égards envers son père, et qui tremblait **comme s'il** faisait une chose défendue, **comme s'il** mettait tout en question.« (DM: 81)

3) “Govorio je lijeno, s prekidima, okrećući glavu u stranu, **kao da** je uvrijeđen, **kao da** mu je mučno što mora da objašnjava tako jasne stvari i što gubi vrijeme s nerazumnim čovjekom.” (DS: 83)

»Il s'exprimait indolemment, avec des silences, en détournant la tête **comme s'il** était offensé, **comme s'il** lui était pénible de devoir expliquer des choses aussi évidentes à un homme déraisonnable qui lui faisait perdre son temps.« (DM: 84)

4) “Ruka mi još drhti držeći kalem, **kao da** se sad dešava ovo što pišem, **kao da** nije prošlo više od mjesec dana od onog trenutka kad se moj život izmijenio.” (DS: 189)

»Ma main tremble encore, **comme si** ce que j'écris se passait maintenant, **comme si** plus d'un mois ne s'était écoulé depuis cet instant où ma vie changea.« (DM: 182)

U svakom od navedenih primjera imamo, dakle, po dvije međusobno jukstaponirane zavisne rečenice sa vezničkim izrazom *kao da* /

comme si, dok se u sljedećem primjeru pojavljuju čak četiri, također, međusobno jukstaponirane rečenice sa *kao da* koje, kako vidimo, nisu kao takve prevedene na francuski jezik:

- 5) “Osjećanje je sasvim neobično: **kao da** je svježije sunčano jutro, **kao da** sam se s dalekog puta vratio kući, **kao da** me obasjala bezrazložna a jaka radost, **kao da** je tmine nestalo.” (DS: 105)

»Extraordinaire sensation semblable à un frais matin ensoleillé, c’était **comme si** je revenais à la maison après un long voyage, j’avais l’impression qu’une joie irraisonnée mais violente m’envahissait, que les ténèbres avaient disparu.« (DM: 105)

Koordinacija

- 6) »Rien, ce jour-là, de rapporté explicitement sur Fatima. **Comme si**, à l’apparition de la mort devant l’homme, l’on saisissait d’abord le maintien, les gestes, la voix des épouses, **et que** les filles, elles, se mettaient à reculer.« (LM: 56)

“Nema nijedne pojedinosti o Fatimi. **Kao da** su samo važni, kada se pred čovjekom pojavi smrt, ponašanje, pokreti, glasovi njegovih supruga, a kćerke **kao da** su u pozadini.” (DOM: 59) / odnosno preciznije: Kao da se čovjek, pred pojavom smrti, najprije bavi držanjem, pokretima, glasom svojih supruga i kao da su kćerke u pozadini. /

- 7) »Ce n’était pas la première fois qu’ils apercevaient des arbres, du ciel bleu, du gazon, qu’ils entendaient l’eau couler et la brise soufflant dans le feuillage ; mais ils n’avaient sans doute jamais admiré tout cela, **comme si** la nature n’existait pas auparavant, **ou qu’elle** n’eût commencé à être belle que depuis l’assouvisance de leurs désirs.« (MB: 292)

“Ne bijaše to prvi put da zamjećuju drveće, modro nebo, tratinu, da slušaju vodu gdje teče i lahor gdje čarlija kroz lišće, ali se bez

dvojbe nikada nisu svemu tome divili, **kao da** prije priroda nije ni postojala **ili kao da** je postala lijepa tek otkako su oni postigli zadovoljenje svoje žudnje.” (GB: 251)

U ovim je primjerima, kako vidimo, riječ o dvije međusobno koordinirane rečenice, povezane nezavisnim veznicima (*conjonctions de coordination*) *et* (odnosno veznicima: *a, i*) i *ou* (odnosno veznikom: *ili*) iza kojih drugu po redu zavisnu rečenicu ovog puta uvodi veznik *que*, da bi se izbjeglo ponavljanje veznika *comme si*.²⁶ Pri tome, veznik *que* u potpunosti preuzima funkciju i značenje veznika *comme si*, što u oba primjera potvrđuje i prijevodni ekvivalent, veznički izraz *kao da*.

Pored primjera u kojem se umjesto ponavljanja cijelog veznika *comme si* pojavljuje samo *que*, Grevisse (1993: par. 1027 b 2⁰ et R. 1), također, bilježi i sljedeća dva primjera u kojima se uočava da tu ulogu veznika *que*, kad je riječ o *comme si*, može preuzeti i veznik *si*:²⁷

*Il fallait, sans cesse, que je répète mes questions, **comme si** elle ne les comprenait plus, **si** chacune faisait le vide devant elle.*

26 Ova se pojava, primjećuje Varga (2005: 131), odnosi na zavisne cirkumstancijalne, odnosno adverbijalne rečenice kada su međusobno koordinirane: *Après que son frère lui eut donné la lettre et après qu'elle l'eut lue, un sentiment de joie infinie s'empara de son esprit*. Umjesto ponavljanja veznika ili vezničkog izraza koji uvodi drugu zavisnu rečenicu iza nezavisnog veznika, moguća je, dakle, njegova zamjena sa veznikom *que*: *Après que son frère lui eut donné la lettre et qu'elle l'eut lue, un sentiment de joie infinie s'empara de son esprit*. Ovaj veznik, tačnije komplementator (*complémentateur*) *que*, predstavlja najvažniji dio svakog zavisnog veznika ili vezničkog izraza. U navedenom primjeru sa vezničkim izrazom *après que* komplementator je, kako vidimo, eksplicitno prisutan. Međutim, isti fenomen se pojavljuje i onda kad veznik *que* nije eksplicitno izražen, kao što je slučaj sa veznikom *quand* u primjeru: *Quand ils terminent leur travail et quand tous s'endorment, elle reprend sa lecture interrompue.* → *Quand ils terminent leur travail et que tous s'endorment, elle reprend sa lecture interrompue.* Ovo bi na izvjestan način, zaključuje ovaj autor (132), moglo potvrditi pretpostavku da čak i oni subordinatori bez eksplicitnoga komplementatora (kao što je uostalom i veznički izraz *comme si* – LT) sadrže komplementator *que* koji se podrazumijeva [*que*].

27 Hoe (2016-2017) navodi da su *que* i *si* tzv. bezbojni veznici (*conjonctions incolores*), za razliku od ostalih veznika koje svrstava u obojene (*conjonctions colores*). Naime, značenje bezbojnog veznika, kako ističe, zavisi od nekog drugog elementa u kontekstu (u ovom slučaju to bi bio veznički izraz *comme si* – LT), a ta se semantička zavisnost manifestira sintaksički kao tijesna veza (između *que* / *si* i spomenutog vezničkog izraza – LT).

Comme si, aujourd'hui, porno et violence devenaient la pitance habituelle du grand public et s'il fallait se cacher pour contempler la beauté.

Ukoliko je subjekt zajednički, moguća je i takva konstrukcija u kojoj se *comme si* pojavljuje samo jednom, uvodeći prvu zavisnu rečenicu, pri čemu se ovaj veznik više ne ponavlja niti se umjesto njega pojavljuje veznik *que* ili veznik *si*:

Elle sourit en disant cela, comme si elle y mettait une arrière-pensée, n'était pas dupe et savait bien quelle ressemblance elle offrait.

Autour de ces vieux noms, comme s'ils étaient les bergers des souvenirs endormis et eussent jeté leur signal d'appel, les images du passé se sont éveillées. (Sandfeld 1936: 445)

5. 1. Rečenice sa vezničkim izrazom *comme si / kao da* mogu biti u horizontalnom odnosu i sa drugim sintaksičkim jedinicama istoga statusa, odnosno iste funkcije jer, kako ističe Varga (2005: 130, fn.164), elementi složene rečenice koji su jukstaponirani ili koordinirani moraju imati isti status, odnosno istu funkciju ali ne moraju nužno pripadati istoj kategoriji, pokazujući to na primjeru – *Vous pouvez le faire maintenant ou quand vous en aurez envie.* – u kojem je prisutna koordinacija između priloga i zavisne rečenice sa istom funkcijom cirkumstancijalne dopune za vrijeme (*complément circonstanciel de temps*).

Takve smo konstrukcije imali u nekoliko primjera koje smo dosad razmatrali, poput sljedeća dva:

- 8) »Les gamins, alors, se pressaient autour du grand pupitre, grimpaient sur le tabouret du chantre, ouvraient le missel; et d'autres, à pas de loup, allaient se hasarder bientôt jusque dans le confessionnal. Mais le curé, soudain, distribua sur tous une grêle de soufflets. Les prenant par le collet de la veste, il les enlevait de terre et les reposait à deux genoux sur les pavés du choeur, fortement, comme s'il eût voulu les y planter.« (MB: 147)

“Dječaci se gurahu oko velike propovjedaonice, uspinjahu se na zborovođin stolac, otvarahu misal, a drugi se spremahu da se na prstima odvaži i u ispovjedaonicu. No, župnik ih iznenada sve obasu kišom pljusaka. Uhvativši ih za ovratnik na kaputiću, podigao bi svakoga od njih sa zemlje i na oba ih koljena spuštao na popločani pod pred oltarom, i to snažno, kao da ih hoće usaditi u njega.” (GB: 110)

Ovdje je, kako vidimo, rečenica sa *comme si / kao da* jukstapoinirana sa prilogom za način te i sama ima funkciju cirkumstancijalne dopune kojom se označava način, dok je u sljedećem primjeru ova rečenica jukstapoinirana sa prijedložnom grupom, također, s načinskim značenjem:

9) »Mais, à partir de ce moment, elle n’écoula plus; et le choeur des conviés, la scène d’Ashton et de son valet, le grand duo en ré majeur, tout passa pour elle dans l’*éloignement*, comme si les instruments fussent devenus moins sonores et les personnages plus reculés;« (MB: 261)

“No, od toga časa ona više nije slušala; svadbena zbor, prizor između Ashtona i njegova paža, veliki duet u D-duru, sve to za nju prođe u daljini, kao da su glazbala izgubila zvučnost, a likovi uzmaknuli;” (GB: 222)

U bosanskom jeziku spomenuta prijedložna grupa *u daljini / dans l’*éloignement** / jeste, zapravo, lokativni prijedložno-padežni izraz.²⁸

Pored načinsko-poredbenog značenja, koje je u ovom slučaju primarno, može se osjećati i nijansa uzročnog značenja, ukoliko rečenica sa *comme si / kao da*, kao što smo to već naglasili,²⁹ označava neku neizvjesnost kao u primjeru:

10) “Posmatrao me trenutak s čudnom pažnjom, kao da sam ga vratio u prošlost ili u neku zaboravljenu muku, (...).” (DS: 118)

---

28 V. Palić (2007: 123-126).

29 V. Poglavlje 3.

»Il me considéra un instant avec une exceptionnelle attention, comme si j'avais fait revivre le passé, ou quelque angoisse oubliée, (...).« (DM: 117)

→ Posmatrao me trenutak [kako? na koji način?] *s čudnom pažnjom*, [na isti način] kao [što bi me posmatrao] da sam ga vratio u prošlost ili u neku zaboravljenu muku. [Zašto me tako posmatrao?] možda zato što sam ga vratio u prošlost ili u neku zaboravljenu muku, što nije isključeno.

→ Il me considéra un instant [comment? de quelle manière?] *avec une exceptionnelle attention*, [de la même manière] *comme* [il m'aurait considéré] *si j'avais fait revivre le passé, ou quelque angoisse oubliée*. [Pourquoi me considéra-t-il comme ça?] *C'est peut-être parce que j'avais fait revivre le passé, ou quelque angoisse oubliée, ce qui est probable.*

I ovdje je u pitanju jukstapozicija sa prijedložnom grupom *s čudnom pažnjom / avec une exceptionnelle attention*, odnosno u bosanskom jeziku to je instrumentalni prijedložno-padežni izraz.³⁰

---

30 V. Palić (2007: 116-123).

6. GLAGOL REČENICE S *COMME SI* / *KAO DA*

Preostaje nam još da razmotrimo pitanje upotrebe glagolskih vremena i načina. Kad je riječ o rečenici sa veznikom *comme si*, ustanovili smo da se njen glagol pojavljuje u imperfektu i pluskvamperfektu indikativa te u pluskvamperfektu sibžonktiva, odnosno u onim glagolskim vremenima i načinima koje autori najčešće i spominju u kontekstu ove rečenice.³¹

Imperfekt indikativa:

- 1) »Le percepteur avait l'air d'écouter, tout en écarquillant les yeux, **comme s'il ne comprenait pas.**« (MB: 340)

“Poreznik je, čini se, slušao, no razrogačenih očiju, **kao da** ne razumije.” (GB: 303)

Pluskvamperfekt indikativa:

- 2) »(...); une sorte de poussière blanche lui parsemait les cils, et ses yeux commençaient à disparaître dans une pâleur visqueuse qui ressemblait à une toile mince, **comme si** des araignées avaient filé dessus.« (MB: 363)

“Neka joj bijela prašina prekrivaše trepavice, a oči se počinjahu gubiti u sluzavom bljedilu što nalikovaše na tanku koprenu, **kao da** pauci na njima bijahu ispleli mrežu.” (GB: 327)

Pluskvamperfekt sibžonktiva:

- 3) »Sa poitrine aussitôt se mit à haleter rapidement. La langue tout entière lui sortit hors de la bouche; ses yeux, en roulant,

---

31 Do istog je zaključka došao i Ushaku (1983: 160): “Oslanjajući se na primere iz korpusa i na rezultate naših prethodnika, možemo zaključiti da se *comme si* u komparativno-hipotetičnim rečenicama može konstruisati sa glagolskim oblicima indikativa imperfekta, pluskvamperfekta i pluskvamperfekta sibžonktiva, u većini slučajeva.” Imperfektom indikativa iskazuje se simultanost, pluskvamperfektom indikativa anteriornost (Delatour i dr. 2004: 279), dok je sibžonktiv svojstven isključivo pisanom jeziku (Vlahović / Seder 2013: 80).

pâlissaient comme deux globes de lampe qui s'éteignent, à la croire déjà morte, sans l'effrayante accélération de ses côtes, secouées par un souffle furieux, **comme si** l'âme eût fait des bonds pour se détacher.« (MB: 358)

“Grudi joj se odmah počese brzo dizati i spuštati. Jezik joj čitav iziđe iz usta, oči joj kolutajući stadoše blijedjeti poput dviju okruglih svjetiljaka što se gase, te bi se, bez onoga strašnog drhtanja slabina, potresanih pomamnim dahom, **kao da** se duša otima ne bi li se odvojila od tijela, pomislilo kako je već mrtva.” (GB: 322)

Pored toga, u romanu Assie Djebar zabilježili smo i sljedeće primjere sa glagolom u prezentu indikativa:

- 4) »Reste-t-elle pour autant «la femme de la mer», comme l'a surnommée si hâtivement Omar? Une telle appellation, parmi les marchands de Médine, les terriens, les guerriers artisans, semble auréoler cette femme de la vibration de toute aventure permanente. **Comme si**, dans le sillage de Esmâ, l'appel pour quelque départ est toujours là, prêt à la secouer, ou entraînant avec elle de nouveaux partants...« (LM: 222-223)

“Hoće li ona ipak ostati ‘žena s mora’, kao što je olahko nazvao Omer? Ovaj nadimak među medinskim trgovcima, posjednicima, ratnicima obrtnicima značio je: žena koja voli pustolovine. **Kao da** je na Esminom putu uvijek bio poziv za neki odlazak, koji je može pokrenuti i koji može povući s njom i druge...” (DOM: 228)

- 5) »La mère de la calomniée, le père de la calomniée n'ont pas bougé de leur siège : **comme si** les paroles vigoureuses de leur fille, **comme si** les paroles du prophète Jacob qu'elle a rappelées (...) leur sont soudain, à tous deux, reproche, reproche de leur défaillance filiale.« (LM: 290)

“Majka oklevetane, otac oklevetane nisu se ni pomakli: **kao da** su odlučne riječi njihove kćeri, **kao da** su riječi vjerovjesnika Jakuba,

na koje je ona podsjetila (...) prigovor njima, prigovor što nisu branili kćer.” (DOM: 299-300)

6) »(...) **Comme si** le personnage ‘premier rôle’, lorsqu’il va être descendu dans la tombe, nous apporte lui-même, mains tendues, les détails irréfutables mais de vanité humaine, qui ont cerné son existence terrestre.« (LM: 212-213)

“(…) **Kao da** nam ‘glavni junak’, kada će biti spušten u grob, lično iznosi, na pruženom dlanu, nepobitne pojedinosti, ali ipak svojstvene ljudskoj ništavnosti, koje su vezane za njegovo postojanje na ovom svijetu.” (DOM: 216)

Pojedini autori spominju i kondicional, pa tako Wartburg / Zumthor (1958: par. 472) i Grevisse (1993: par. 1098 d) navode primjere njegove upotrebe iza *comme si* u eksklamativnim rečenicama, dok Sandfeld (1936: 446) napominje da je ona zastupljena u pučkom govoru (*langue populaire*).

Wilmet (1998: par. 503) navodi primjere upotrebe kondicionala kako iza veznika *si*, tako i iza veznika *comme si* kao u ovoj Kunderinoj rečenici: *Comme si Jakub n’AURAIT pas besoin de poison s’il était atteint d’un cancer...*

Kod Grevissea (1993: par. 1097 b R. 4), pak, nalazimo primjere koji pokazuju da se glagol rečenice sa *comme si* može pojaviti u:

- imperfektu sibžonktiva³² – *C’était comme si ce regard que le docteur avait jeté sur elle la SUIVÎT partout.;*
- prezentu indikativa – *Devant cet étranger qui croyait posséder Anna, comme si l’on POSSÈDE une femme tant qu’on ignore ses raisons de pleurer.;*
- složenom perfektu – *Barrès me fit un grief d’avoir consulté certains ouvrages dont il m’avait parlé (comme si un voyageur un peu lettré n’A pas tôt FAIT de se mettre au courant d’une bibliographie!)*

---

32 Takve primjere je zabilježio i Ushaku (1983: 160).

– te u futuro – *Maintenant, ce qui me démange, c'est la main: croquer dans mon carnet de poche d'infâmes petits dessins où enregistrer la chose vue, comme si un croquis informe AURA chance de fixer pour moi, dans l'écoulement de tout, mes images.*

A Le Bidois / Le Bidois (1938: par. 1637) bilježe i sljedeći primjer sa glagolom u sibžonktivu perfekta – *C'est comme si, tout d'un coup, la porte SE SOIT MURÉE, et que je ne puisse sortir.*

Ushaku (1983: 159-160), između ostalog, navodi i sljedeće primjere zabilježene kod F. Mauriaca u kojima do izražaja dolaze varijacije u pogledu upotrebe glagolskih načina indikativa i sibžonktiva:

Je me levai sans bruit, (...) et me contemplai, comme si j'eusse été un autre, ou plutôt comme si j'étais redevenu moi-même.

Je ne sentais pas le poids (...) comme si je n'eusse pas été un vieillard très malade, comme si j'avais eu encore devant moi, toute une existence, comme si cette paix, qui me possédait, eût été quelqu'un.

Međutim, Ushaku konstatuje (160) da shodno nivou književnog jezika i stila koji je bliži svakodnevnom govoru, iza *comme si* koje uvodi seriju ovakvih rečenica nema ovakve varijacije, što se, također, može zaključiti i na osnovu primjera koje smo dosad analizirali.

Jedina promjena koju smo u tom smislu zabilježili jeste u primjeru u kojem drugu po redu rečenicu uvodi veznik *que* koji zamjenjuje *comme si*.³³ U tom slučaju, kako vidimo, postoji mogućnost upotrebe sibžonktiva kao i onda kad veznik *que* zamjenjuje veznik *si*:³⁴

7) »Rien, ce jour-là, de rapporté explicitement sur Fatima. **Comme si**, à l'apparition de la mort devant l'homme, l'on sa-isissait d'abord le maintien, les gestes, la voix des épouses, **et que** les filles, elles, se mettaient à reculer.« (LM: 56)

33 V. poglavlje "Horizontalni odnosi".

34 Kao u primjeru: »La rue (la seule), longue d'une portée de fusil et bordée de quelques boutiques, s'arrête court au tournant de la route. **Si** on la laisse sur la droite **et que** l'on *suive* le bas de la côte Saint-Jean, bientôt on arrive au cimetière.« (MB: 106)

“Nema nijedne pojedinosti o Fatimi. **Kao da** su samo važni, kada se pred čovjekom pojavi smrt, ponašanje, pokreti, glasovi njegovih supruge, a kćerke **kao da** su u pozadini.” (DOM: 59) / odnosno preciznije: Kao da se čovjek, pred pojavom smrti, najprije bavi držanjem, pokretima, glasom svojih supruge i kao da su kćerke u pozadini. /

8) »Ce n'était pas la première fois qu'ils apercevaient des arbres, du ciel bleu, du gazon, qu'ils entendaient l'eau couler et la brise soufflant dans le feuillage ; mais ils n'avaient sans doute jamais admiré tout cela, **comme si** la nature n'existait pas auparavant, **ou qu'elle n'eût commencé** à être belle que depuis l'assouvisance de leurs désirs.« (MB: 292)

“Ne bijaše to prvi put da zamjećuju drveće, modro nebo, tratinu, da slušaju vodu gdje teče i lahor gdje čarlija kroz lišće, ali se bez dvojbe nikada nisu svemu tome divili, **kao da** prije priroda nije ni postojala **ili kao da** je postala lijepa tek otkako su oni postigli zadovoljenje svoje žudnje.” (GB: 251)

Kad je riječ o primjerima na bosanskom jeziku, glagol rečenice sa vezničkim izrazom *kao da* najčešće se pojavljuje u prezentu i perfektu.

Prezent:

9) “Gledaš me čudno, **kao da** me prepoznaješ.” (DS: 402)

»Tu me regardes curieusement, **comme si** tu me reconnaissais.« (DM: 382)

10) “Starac je govorio meni, **kao da je ljut** na Hasana.” (DS: 297)

»Le vieillard s'adressait à moi, **comme s'il** en voulait à Hassan: (...).« (DM: 281)

Perfekt:

11) “Strepio sam da mi Hasan ne prigovori što nisam nešto drugo učinio, ranije, dok nije bilo kasno, ali on ništa nije spominjao, **kao da je zaboravio**.” (DS: 190)

»Je tremblais que Hassan ne me reprochât de ne pas avoir agi plus tôt; avant qu’il ne fût trop tard, mais il ne parla de rien, **comme** s’il avait oublié.« (DM: 182)

12) “Miralaj je odmah izašao iz sobe, **kao da nije** ni spavao.” (DS: 320)

»Le miralāi sortit aussitôt de sa chambre, **comme** s’il n’avait pas dormi.« (DM: 301-302)

Primjeri sa glagolom u kondicionalu (potencijalu) prvom i futuru su, naprotiv, dosta rijetki.

Kondicional (potencijal) prvi:

13) “Svratio sam Hasanu. Nisam imao mnogo vremena, zbog ne-strpljenja, a svratio sam, ne bih mogao da odem a da ga ne vidim, **kao da bih propustio** nešto veoma važno.” (DS: 149)

»Malgré mon impatience je passai chez Hassan. Je n’aurais pas pu partir sans le voir, j’ignore pourquoi; il ne pouvait ni m’aider ni me conseiller.« (DM: 145)

14) “(...), gledao sam u crni džam prozora što me odvajao od tame, u sive zidove što su me odvajali od svega, ne usuđujući se da sklonim pogled, **kao da bi se** zidovi razmaknuli zbog jednog jedinog trenutka moje nepažnje.” (DS: 232)

»(...), je fixais le carreau noir qui me séparait des ténèbres, les murs gris qui me séparaient de tout, n’osant pas détourner le regard, **comme si**, pour un seul instant d’inattention, les murs allaient s’écarter.« (DM: 221)

Futur:

15) “Muškarac ju je pogledao, stegnuo desnicu u šaku, nekoliko sekundi je ukočeno držao ispred lica **kao da će zaurlati**, naglo je rastvorio, zadobovao prstima po stolu, digao se i izašao van.” (SM: 47)

»L'homme la regarda, serra le poing, le garda quelques instants crispé devant son visage, **comme** s'il allait se mettre à hurler, puis l'ouvrit, tambourina du bout des doigts sur la table, se leva et sortit.« (JS: 119)

16) «Onaj na drugome krevetu zadovoljno rokće, bez ritma i melodije, **kao da** nikada neće prestati.» (SM: 59-60)

»L'autre, sur le lit voisin, pousse des grognements non mélodieux, dénués de rythme, qui semblent ne devoir jamais cesser.« (JS: 149)

Primjere sa glagolom u imperfektu i pluskvamperfektu, koji su u analiziranom materijalu, također, rijetki, zabilježili smo samo u prijevodu sa francuskog na bosanski jezik.

Imperfekt:

17) »Ce qui l'effrayait le plus, c'était l'abattement d'Emma; car elle ne parlait pas, n'entendait rien et même semblait ne point souffrir, – **comme si** son corps et son âme se fussent ensemble reposés de toutes leurs agitations.« (MB: 242)

«Najviše ga je plašilo Emmino mrtvilo: nije govorila, ništa nije čula, a činilo se pače da je ništa ne boli, **kao da** joj se i tijelo i duša zajedno odmarahu od svih onih potresa.» (GB: 205)

Pluskvamperfekt:

18) »Et il y avait ici un intervalle entre les lignes, **comme si** le bonhomme eût laissé tomber sa plume pour rêver quelque temps.« (MB: 205)

«I tu između redaka bijaše razmak, **kao da** je dobričina bio ispustio pero i na tren se prepustio mislima.» (GB: 168)

7. ZAKLJUČAK

Uvidom u razmatrane strukturno-semantičke osobenosti rečenica sa *comme si / kao da*, došli smo do sljedećih zaključaka:

7.1. Kad su u pitanju značenja i vrijednosti ovih rečenica, analiza primjera je pokazala da su one semantički veoma raznovrsne, kao i to da je za njihovu pouzdanu interpretaciju, pored sintaksičke strukture, od ključne važnosti poznavanje šireg konteksta i situacije. S obzirom na kriterij faktivnosti / hipotetičnosti, analizirani primjeri su potvrdili da se ovim strukturama podjednako može iskazati irealnost, realnost i neizvjesnost, pa su se u skladu s tim izdvojile tri skupine primjera. Uvidom u analizirane primjere u prvoj skupini ustanovili smo da rečenica sa *comme si / kao da* označava, zapravo, nešto što je neizvjesno, pa je u skladu s tim i transformacija ovih primjera svaki put podrazumijevala upotrebu priloga *peut-être / možda*. Drugim riječima, kontekst u kojem su ovi primjeri zabilježeni je takav da se sadržaj rečenica sa ovim vezničkim izrazom ne može sa sigurnošću negirati s obzirom na to da se njime ne iskazuje nešto što je u potpunosti irealno. Taj se sadržaj, naprotiv, dakle, može tumačiti kao potencijalni uzrok u odnosu na prethodni kontekst, pa smo stoga u ovim primjerima i mogli prepoznati upravo tu vrijednost pretpostavljenog ili mogućeg uzroka (*cause supposée / probable*), koja se, također, može osjetiti u kombinaciji sa značenjem načina i poređenja. Prividni uzrok (*cause apparente*) smo naprotiv prepoznali u konstrukcijama gdje je, zapravo, prisutna opozicija između prividnog i stvarnog, realnog uzroka (*cause réelle*). Riječ je, naime, o primjerima rečenica u kojima se pojavljuje opozitivni veznik *alors que / a* uvodeći rečenicu čiji bi se sadržaj mogao tumačiti kao stvarni, realni uzrok u odnosu na prividni uzrok koji uvodi veznik *comme si / kao da*.

U drugoj skupini primjera do izražaja je došla komparativno-hipotetička struktura rečenice sa *comme si / kao da*, kao i značenje načina,

pa i tamo gdje je ono već prethodno iskazano prilogom i prijedložnom grupom s načinskim značenjem. Način na koji je radnja iz prethodnog konteksta izvršena iskazuje se, dakle, pomoću poređenja po jednakosti (s tim da se ovdje može govoriti o elipsi rečeničnog dijela iza *comme / kao*) i nerealne hipoteze: rečenice sa *comme si / kao da* u ovoj skupini primjera pojavljuju se u afirmativnom obliku iskazujući svojim sadržajem nešto što je irealno, nerealizirano. Prema tome, u ovoj skupini primjera veznik *comme si / kao da* može se posmatrati kao zbijena forma konstrukcije *comme... si... / kao što... da...* Naprotiv, u trećoj skupini primjera rečenice sa veznikom *comme si / kao da* pojavljuju se u negativnoj formi, iskazujući svojim sadržajem neku realnost, činjenicu.

Zabilježili smo i primjere u kojima rečenice sa *comme si / kao da* predstavljaju, jednostavno rečeno, neku vrstu dodatnog, naknadnog objašnjenja prethodnog konteksta ili, pak, neku vrstu zaključka.

7. 2. Konstatovali smo, također, da rečenice sa vezničkim izrazom *comme si / kao da* uglavnom zauzimaju poziciju iza glavne rečenice, pojavljujući se najčešće poslije raznih interpunkcijskih znakova te u skladu s tim pokazujući jaču ili slabiju autonomnost prema svojim glavnim, tj. osnovnim rečenicama. Prisustvo znakova interpunkcije, kako smo primijetili, ukazuje na to da se spomenute strukture mogu smatrati naknadno dodatim rečenicama.

U postpoziciji, rečenice sa *comme si / kao da* mogu imati svoj oslonac u pojedinim riječima iz prethodnog konteksta. Pored glagola (koji se izdvaja u tom smislu što je oslonac tada, zapravo, cijela glavna rečenica, bilo da je on upotrijebljen intranzitivno ili, pak, sa svojom dopunom), taj oslonac može biti samo imenica, odnosno imenička grupa, pridjev, odnosno pridjevska grupa i prilog. Ne samo da je rečenica sa *comme si / kao da* u takvim primjerima pozicionirana iza riječi na koju se oslanja (imenice, pridjeva i priloga) nego je ona, dakle, i sadržajno vezana za te riječi, što na izvjestan način ukazuje na to da se ova rečenica može pojaviti u funkciji dopune uz imenicu (atributskoj funkciji u bosanskom jeziku), pridjev i prilog.

Zabilježili smo i primjere u kojima se rečenica sa *comme si* pojavljuje u ulozi primarnog funkcionalnog elementa, atributa subjekta, koji se kao takav u datom kontekstu ne može izostaviti, dok rečenica sa *kao da* u tom slučaju zauzima poziciju predikatske rečenice, odnosno predstavlja neglagolski dio složenog imenskog predikata. U ovakvoj se poziciji mogu pojaviti i međusobno jukstaponirane rečenice sa *comme si / kao da*.

Strukture koje, pak, počinju ovim vezničkim izrazom, kako smo uočili, samo su formalno nezavisne, to jest, bez obzira na tačku ispred veznika (i upravo zbog njegovog prisustva), zavisni odnos koji postoji između rečenice sa *comme si / kao da* i prethodne rečenice ostaje nenarušen.

Zabilježili smo i strukture sa *comme si / kao da* u eksklamativnom modalitetu kojim govorno lice u datom kontekstu izražava određenu emotivnu reakciju (konkretno, negodovanje u primjerima koje smo naveli). Kad se ovakve rečenice posmatraju u datom kontekstu, a ne izolovano, dolazi se do zaključka da se glavna rečenica, zapravo, podrazumijeva, pa je u tom smislu moguće govoriti o njenoj elipsi.

Vidjeli smo, također, da se rečenica sa *comme si / kao da* može nalaziti u interpoziciji, kao i u antepoziciji, pri čemu je, u ovom drugom slučaju, posebno naglašena.

7. 3. Također smo vidjeli da dvije ili više rečenica sa veznikom *comme si / kao da*, koje pripadaju funkcionalnoj strukturi iste glavne rečenice, međusobno mogu biti jukstaponirane ili koordinirane, odnosno da se mogu nalaziti u ravnopravnom horizontalnom odnosu unutar iste složene rečenice. U primjerima koji se odnose na koordinaciju, ustanovili smo da drugu po redu zavisnu rečenicu iza veznika *et (a, i)* i *ou (ili)* može uvoditi veznik *que* da bi se izbjeglo ponavljanje veznika *comme si*, pri čemu veznik *que* u potpunosti preuzima funkciju i značenje veznika *comme si*, što u oba zabilježena primjera potvrđuje i prijevodni ekvivalent, veznički izraz *kao da*.

Rečenice sa *comme si / kao da* mogu biti u horizontalnom odnosu i sa drugim sintaksičkim jedinicama istoga statusa, odnosno iste funkcije, pa smo tako zabilježili primjere u kojima je ova rečenica jukstaponirana sa prilogom za način te sa prijedložnom grupom, također, s načinskim značenjem, što nam potvrđuje da i sama ova rečenica ima funkciju cirkumstancijalne dopune kojom se označava način. Ukoliko, pak, rečenica sa *comme si / kao da* označava pritom neku neizvjesnost, pored spomenutog značenja načina (tačnije načinsko-poredbenog značenja), koje je, dakle, u ovom slučaju primarno, može se osjećati i nijansa uzročnog značenja.

7. 4. Kad je u pitanju upotreba glagolskih vremena i načina u rečenicama sa veznikom *comme si*, ustanovili smo da se glagol ove rečenice pojavljuje u imperfektu i pluskvamperfektu indikativa te u pluskvamperfektu sibžonktiva, odnosno u onim glagolskim vremenima i načinima koji se najčešće i spominju u kontekstu ove rečenice. Pored toga, zabilježili smo i primjere sa glagolom u prezentu indikativa. U slučaju kad drugu po redu rečenicu uvodi veznik *que*, koji zamjenjuje *comme si*, postoji mogućnost upotrebe sibžonktiva, kao i onda kad veznik *que* zamjenjuje veznik *si*. Kad je riječ o primjerima na bosanskom jeziku, glagol rečenice sa vezničkim izrazom *kao da* najčešće se pojavljuje u prezentu i perfektu, dok su primjeri sa glagolom u kondicionalu (potencijalu) prvom i futuru, naprotiv, dosta rijetki, kao i oni sa glagolom u imperfektu i pluskvamperfektu koji su zabilježeni samo u prijevodu sa francuskog na bosanski jezik.

REGISTAR IMENA

- Babić, S. 16
Béchade, H.-D. 12
Brabec, I. 16
Bulić, H. 16
Čedić, I. 16
Delatour, Y. 13
Deloffre, F. 14, 15
Djebar, A. 20, 48, 79
Fairon, C. 13, 62
Flaubert, G. 10, 36, 48
Franić, I. 71
Grevisse, M. 15, 74, 80
Halilović, S. 16
Hoe, Ph. 63, 74
Hraste, M. 16
Jahić, Dž. 16
Jovanović, J. 57
Le Bidois, G. 62, 81
Le Bidois, R. 62, 81
Lorian, A. 57, 64
Mauger, G. 13, 15
Mauriac, F. 81
Milošević, K. 63
Minović, M. 16, 69
Mrazović, P. 16
Nazarenko, A. 9
Palić, I. 15, 16, 17, 22, 48, 76, 77
Papić, M. 12
Petrović, V. 16, 17, 60
Pranjković, I. 16
Raguž, D. 16
Sandfeld, K. 12, 62, 67, 75, 80
Seder, R. 11, 49, 52, 78
Silić, J. 16
Simić, R. 57
Simon, A.-C. 13, 62
Stati, S. 66
Stevanović, M. 56
Tekešinović, L. 23, 37
Tesnière, L. 71
Težak, S. 16
Ushaku, R. 9, 10, 11, 14, 49, 78, 80, 81
Varga, D. 13, 62, 71, 74, 75
Vlahović, Lj. 11, 49, 52, 78
Vukadinović, Z. 16
Wartburg, von W. 12, 64, 65, 67, 80
Wilmet, M. 80
Zumthor, P. 12, 64, 65, 67, 80
Živković, S. 16

REGISTAR POJMOVA

- afirmativni oblik (forma) rečenice 10, 47, 48, 54, 86
- antecedent 57
- antepozicija (prepozicija) 69, 87
- anteriornost 78
- atribut 26, 62
subjekta 62, 87
- cirkumstancijalna dopuna 69, 75, 76, 88
- cirkumstancijalne (adverbijalne) rečenice 13, 74
- cirkumstancijalni veznici 64
- čestica kao 40
- direktni objekt 62, 68
- dopuna (uz imenicu, pridjev, prilog) 60, 86
- eksklamativni modalitet 12, 66, 87
- eksklamativne (uzvične) rečenice 13, 26, 80
- elipsa 14, 68, 86, 87
- eliptična struktura 67
- faktivnost (činjeničnost) 16, 17, 48, 49, 85
- futur 81, 83, 88
- glagol 48, 54, 57, 62, 69, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 88
atributivni *être* 62
- glagolska vremena 8, 78, 88
- glagolski način 48, 78, 81
- glavna (osnovna) rečenica 16, 20, 31, 34, 51, 56, 57, 68, 69, 71, 86, 87
- hipoteza 9, 13, 14, 36, 42, 49, 52, 54, 55, 86
- hipotetička komparacija 9
- hipotetične (kondicionalne / pogodbene) rečenice (klauze) 11, 12
- hipotetičnost 16, 17, 18, 48, 85
- horizontalni odnos 64, 71, 75, 81, 87, 88
- imenica 40, 57, 59, 60, 62, 86
- imenička grupa 41, 59, 60, 86
- imperpekt 78, 84, 88
- implicitno pitanje 20, 24, 31, 34, 35, 51, 55
- indikativ 48, 49, 54, 78, 79, 80, 81, 88
- indirektni objekt 68
- instrumentalni padežni izraz 22
- instrumentalni prijedložno-padežni izraz 77
- interpozicija 68, 69, 87
- inverzija subjekta 23
- irealnost 17, 52, 85
- jukstapozicija 71, 77
- kanonske (rečenične) strukture 62
- komparativne (poredbene, usporedne) rečenice (klauze) 9, 12, 16

- komparativno-hipotetične rečenice 9, 10, 14, 49, 78
 komplementator 74
 kondicional 67, 80
     (potencijal) prvi 83, 88
 koordinacija 62, 73, 75, 87
 lokativni prijedložno-padežni izraz 76
 način 9, 13, 15, 16, 20, 21, 22, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 54, 76, 77, 85, 86, 88
 načinske (modalne) rečenice (klauze) 15, 16, 17, 69
 načinske poredbene (poredbene načinske / poredbeno-načinske) rečenice (klauze) 16
 načinsko-poredbeno značenje 20, 76, 88
 naknadno dodate rečenice 31, 56, 86
 namjerna rečenica 69
 negativni oblik (forma) rečenice 49, 67, 86
 neizvjesnost 36, 52, 54, 55, 76, 85, 88
 objekatska rečenica 69
 perfekt 18, 82, 88
     složeni 80
 78, 84, 88
 poređenje (usporedba / komparacija) 13, 15, 16, 17, 40
     po jednakosti 16, 34, 36, 42, 54, 69, 86
 postpozicija 57, 64, 86
 predikatska rečenica 63, 87
 prezent 79, 80, 82, 88
 priadjektivna pozicija 61
 priadverbativna pozicija 61
 pridjev 42, 57, 60, 62, 86
 priglagoška pozicija 57
 prijedložna grupa 22, 40, 42, 46, 54, 76, 77, 86, 88
 prijedložni infinitiv 69
 prilog 42, 43, 44, 45, 54, 57, 60, 75, 86
     peut-être / možda 35, 85
     upitni *pourquoi / zašto* 23, 24, 34, 35, 51, 55
     za način 9, 42, 76, 88
 primarni funkcionalni element 62, 87
 prisupstantivna pozicija 59
 pseudonezavisne rečenice uzvično-afektivnog nivoa 10, 14, 67
 realnost 17, 49, 54, 85, 86
 sibžonktiv (konjunktiv) 48, 49, 52, 54, 55, 78, 81, 88
     imperfekta 80
     perfekta 81
     pluskvamperfekta 48, 78, 88
 simultanost 78
 sintaksičke funkcije 56
 složena rečenica 7, 12, 17, 71, 75, 87
 stema 71
 subjekt 75
 uzročna rečenica 23, 34, 57, 64
 uzrok 7, 13, 14, 18, 19, 23, 36
     mogući (pretpostavljeni) 13, 15, 19, 23, 24, 33, 35, 36, 51, 55, 85
     prividni 13, 15, 33, 34, 35, 85
     stvarni (realni) 33, 34, 35, 85
 veznički izraz 9, 14, 15, 16, 18, 20, 23, 26, 34, 35, 48, 49, 53, 54, 56, 64, 72, 74, 75, 82, 85, 86, 87, 88
 veznik (ci) nezavisni 74
     zavisni 63, 74

- alors que* 34, 35, 85
si 74, 75, 80, 81, 88
que 74, 75, 81, 87, 88
uzročni *parce que* 23, 34, 66
bezbojni vs. obojeni 74
vremensko-uzročna interferencija 37
- zavisna rečenica 12, 13, 16, 18, 20, 31,
42, 44, 46, 57, 63, 69, 71, 72, 74, 75,
87
zbijena forma 10, 12, 14, 48, 54, 86
znaci interpunkcije 31, 35, 53, 56, 63,
86

LITERATURA

- Béchade, H.-D., *Syntaxe du français moderne et contemporain*, P.U.F. fondamental, Paris, 1989.
- Brabec, I., Hraste, M., Živković, S., *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1970.
- Bulić, H., *Veznici u savremenom bosanskom jeziku*, Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2021.
- Čedić, I., *Osnovi gramatike bosanskog jezika*, Institut za jezik u Sarajevu, Sarajevo, 2001.
- Delatour, Y., Jennepin, D., Léon-Dufour, M., Teyssier, B., *Nouvelle grammaire du français: Cours de Civilisation Française de la Sorbonne*, Hachette, Paris, 2004.
- Deloffre, F., *La phrase française*, 3ème édition, Société d'édition d'enseignement supérieur, Paris, 1975.
- Fairon, C., Simon, A.-C., *Le Petit bon usage de la langue française: grammaire*, De boeck, 2018. (elektronska forma – PDF)
- Filipović, R., “Zašto kontrastivna analiza?”, *Živi jezici* X/1–4, str. 1-5, Beograd, 1968.
- Franić, I., “Jezikoslovno nazivlje u Tesnièreovim *Éléments de syntaxe structurale*”, *Filologija* 46-47, str. 77-99, Zagreb, 2006.
- Fuchs, C., Fournier, N., Le Goffic, P. “Structures à subordonnée comparative en français – problèmes de représentations syntaxiques et sémantiques”, *Linguisticae Investigationes*, n° 31.1, str. 11-61, 2008.
- Grevisse, M., *Le Bon Usage*, 13ème édition par André Goosse, DeBoeck Duculot, Paris, 1993.
- Gross, G., Nazarenko, A., “Quand la langue cause: contribution de la linguistique à la définition de la Causalité.” *Intellectica* 38/1, str. 15-41, 2004.
- Halilović, S., *Pravopis bosanskoga jezika*, Preporod, Sarajevo, 1995.
- Hoe, Ph. “Les conjonctions colores et incolores du français”, *Synergies Pays Scandinaves* n°s 11-12, str. 41-54, 2016-2017.
- Jahić, Dž., Halilović, S., Palić, I., *Gramatika bosanskoga jezika*, Zenica, 2000.
- Le Bidois, G., Le Bidois, R., *Syntaxe du français moderne*, tome II, Éd. Auguste Picard, Paris, 1938.
- Lorian, A., *L'ordre des propositions dans la phrase française contemporaine, la cause*, C. Klincksieck, Paris, 1966.
- Mauger, G., *Grammaire pratique du français d'aujourd'hui, (langue parlée / langue écrite)*, édition revue, Librairie Hachette, Paris, 1968.

- Milošević, K., "Takozvana predikatska zavisna rečenica (funkcionalne i formalne karakteristike)", *Književni jezik II* / 3-4, str. 37-45, Sarajevo, 1974.
- Minović, M., *Sintaksa srpskohrvatskog-hrvatskosrpskog književnog jezika za više škole: Rečenica, padeži, glagolski oblici*, Svjetlost, Sarajevo, 1987.
- Mrazović, P., Vukadinović, Z., *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Dobra vest, Novi Sad, 1990.
- Nazarenko, A., *La cause et son expression en français*, Ophrys, Paris, 2000.
- Palić, I., *Sintaksa i semantika načina*, Naučna biblioteka "Slovo", Sarajevo, 2007.
- Papić, M., *Gramatika francuskog jezika, Strukturalna morfosintaksa*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1984.
- Petrović, V., "O sintaksičkim konstrukcijama sa prostim i složenim priloškim veznikom kao", *Prilozi proučavanju jezika*, 12, str. 47-66, Novi Sad, 1976.
- Popović, N., *Izražavanje kauzalnosti u francuskom i srpskom jeziku*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Novi Sad, 2016.
- Raguž, D., *Praktična hrvatska gramatika*, Medicinska naklada, Zagreb, 1997.
- Sandfeld, K., *Syntaxe du français contemporain, II, Les propositions subordonnées*, Librairie E. Droz, Paris, 1936.
- Silić, J., Pranjković, I., *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb, 2007.
- Simić, R., Jovanović, J., *Srpska sintaksa I-II.*, Naučno društvo za negovanje i proučavanje srpskog jezika, Beograd, 2002.
- Stati, S., *Le transphrastique*, P.U.F. linguistique nouvelle, Paris, 1990.
- Stevanović, M., *Savremeni srpskohrvatski jezik II (gramatički sistemi i književnojezička norma)*, Naučna knjiga, Beograd, 1974.
- Tekešinović, L., *Uzročna rečenica u savremenom francuskom i bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku*, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2017.
- Tesnière, L., *Esquisse d'une syntaxe structurale*, C. Klincksieck, Paris, 1953.
- Težak, S., Babić, S., *Gramatika hrvatskoga jezika: Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
- Ushaku, R., *Hipotetične rečenice sa "si" u savremenom francuskom jeziku književnih tekstova*, Filozofski fakultet u Prištini, Priština, 1983.
- Varga, D., *Syntaxe du français*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu-FF press, Zagreb, 2005.
- Vlahović, Lj., Seder, R., "L'emploi du subjonctif français et du conjonctif italien exprimant un fait hypothétique dans les propositions comparatives", *Godišnjak filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, XXXVIII / 3, str. 73-85. Posebno izdanje: Studije francuskog jezika i književnosti danas. Od misli do izraza, Novi Sad, 2013.

Wartburg, von W., Zumthor, P., *Précis de syntaxe du français contemporain*, Éd. A. Francke S. A., Berne, 1958.

Wilmet, M., *Grammaire critique du français*, Duculot, Hachette, Paris, Bruxelles, 1998.

Rječnici

Le Nouveau Petit Robert, Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française, Paris, 1995.

Trésor de la langue française, Dictionnaire de la langue du XIXème et du XXème siècle (1789–1960), Tome cinquième, Éditions du centre national de la recherche scientifique, Gallimard, Paris, 1977.

IZVORI I SKRAĆENICE

LM – Djebar, A., *Loin de Médine, Filles d’Ismaël*, Éditions Albin Michel S. A., 1991.

DOM – Djebar, A., *Daleko od Medine, Ismailove kćeri*, Sejtarija, Sarajevo, 2003. (s francuskog prevela Nermina Štraus).

MB – Flaubert, G., *Madame Bovary, Moeurs de province*, Librairie Générale Française, 1983.

GB – Flaubert, G., *Gospođa Bovary*, Bulaja naklada, elektronsko izdanje (s francuskog prevela Divina Marion).

DS – Selimović, M., *Derviš i smrt*, Logos-Art, Beograd, 2007.

DM – Selimović, M., *Le Derviche et la mort*, Éditions Gallimard, 1977. (na francuski preveli M. Begić i S. Meuris).

SM – Jergović, M., *Sarajevski Marlboro*, elektronsko izdanje.
JS – Jergović, M., *Le Jardinier de Sarajevo*, Nil éditions, Paris, 1995. (na francuski prevela Mireille Robin).

LT – Lejla Tekešinić

INTERNETSKI IZVORI

Gendre, A., “Quelques pratiques de la locution conjonctive «comme si...»: l’analogie comme fiction d’approximation”, *Stylistiques?*, pp. 411-429, Presses universitaires de Rennes, 2010. / <https://books.openedition.org/pur/40105?lang=fr> /

https://www.ccdmd.qc.ca/media/rubri_p_26Point-virgule.pdf

BILJEŠKA O AUTORICI

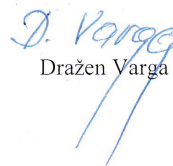
Lejla Tekešinović rođena je 27. 1. 1973. godine u Sarajevu. Osnovnu i srednju školu završila je u Visokom. Studirala je na Filozofskom fakultetu u Sarajevu na Odsjeku za romanistiku (studijska grupa Francuski jezik i književnost) i diplomirala 1999. godine. Na istom fakultetu završila je postdiplomski studij, nakon čega je 2007. godine odbranila magistarski rad (na temu *Francuski prijedlozi à, de, en i dans i njihovi ekvivalenti u bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku*), a potom 2012. godine i doktorsku disertaciju (na temu *Uzročna rečenica u savremenom francuskom i bosanskom, hrvatskom, srpskom jeziku književnih tekstova*). Na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, na Odsjeku za romanistiku, zaposlena je od 2001. godine, najprije kao asistent, zatim viši asistent, docent te vanredni profesor za oblast savremeni francuski jezik. Posebno se zanima za kontrastivna istraživanja u domenu sintakse i semantike te je iz tog područja objavila više naučnih radova. Autorica je knjige *Uzročna rečenica u savremenom francuskom i bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku* (2017).

RECENZIJA RUKOPISA *STRUKTURE SA VEZNIČKIM IZRAZOM COMME SI / KAO DA*

dr. Lejle Tekešinović

Rukopis *Strukture sa vezničkim izrazom comme si / kao da* dr. Lejle Tekešinović ima ukupno 83 stranice kompjuterskog ispisa i podijeljen je na sljedeće dijelove: *Uvod, Strukture sa comme si / kao da u literaturi, Značenja i vrijednosti, Mjesto u linearnom poretku, Horizontalni odnosi, Glagol rečenice sa comme si / kao da te Zaključak*. Rukopis sadrži još: *Registar imena, Registar pojmova, Literaturu i Bilješku o autorici*. Osnovna je zamisao da se, polazeći od određenog korpusa, pruži što potpuniji sintaktičko-semantički opis rečenice koju u francuskom jeziku uvodi veznički izraz *comme si* u usporedbi sa odgovarajućom sintaktičko-semantičkom kategorijom u bosanskom jeziku. Ono što je autoricu posebno motiviralo da istraživanje usmjeri na spomenute rečenice, pokušavajući pri tom promotriti njihove najznačajnije strukturno-semantičke posebnosti, spoznaja je da je ovom fenomenu posvećeno relativno malo prostora u znanstvenoj literaturi. Kako ističe, riječ je o dosta kompleksnim strukturama koje su semantički veoma raznovrsne ali kojima nije posvećeno dovoljno prostora upravo kad je u pitanju ispitivanje i utvrđivanje njihovih različitih semantičkih vrijednosti, pri čemu naglasak stavlja na istraživanje konteksta u kojem se manifestira značenje uzroka. Postavljen je iznimno kvalitetan teorijski okvir: autorica razmatra najvažnije konstitutivne elemente spomenute rečenice, te uspoređuje znanstvena dostignuća vezana uz ovu temu, kako u francuskom tako i u bosanskom jeziku. Dr. Lejla Tekešinović opredijelila se ovdje za svojevrstu deskriptivno-kontrastivnu analizu odabranog sintaktičkog fenomena očekujući pri tom da će na taj način doći do nekih novih teorijskih saznanja o posebnostima istraživane pojave, saznanja koja bi joj bila teže uočljiva, a možda i nedostupna da je istraživanje ograničila na područje samo francuskog jezika. Nakon kvalitetno provedenog istraživanja na opsežnom korpusu, autorica dolazi do zanimljivih i znanstveno validnih zaključaka. Rad predstavlja, smatramo, značajan doprinos domaćoj romanistici, pa i općenito lingvistici, njegovi se elementi uspješno mogu koristiti u nastavi francuskog jezika te stoga smatramo da bi njegovo objavljivanje bilo poželjno i dobrodošlo.

U Zagrebu, 6. prosinca 2022.

Dražen Varga

Recenzija rukopisa *Strukture s vezničkim izrazom comme si / kao da*

Podaci o recenzentu

Ime i prezime: Halid Bulić

Ustanova: Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet, Odsjek za bosanski, hrvatski i srpski jezik

Adresa: Franje Račkog 1, 71000 Sarajevo

Podaci o recenziranom djelu

Autorica: Lejla Tekešinović

Naziv djela: *Strukture s vezničkim izrazom comme si / kao da*

Broj poglavlja: 7 poglavlja + Registar imena + Registar pojmova + Literatura + O autorici

Komentar recenzenta

Osnovni predmet kojim se autorica u ovom rukopisu bavi jesu složene rečenice u kojima je zavisna klauza uvedena junktorom *comme si* u francuskom jeziku i njima ekvivalentne sintaksičke strukture u bosanskom jeziku. Prilikom opisa autorica uzima u obzir i strukturne dijelove rečenice, različite mogućnosti realizacije glagola (glagolskih oblika) te ponekad širi kontekst u kome se iskaz realizira. Stanje u literaturi i korpusu pokazuje da su značenja klauza uvedenih junktorom *comme si* kompleksna i raznovrsna te nedovoljno istražena i opisana. Autorica je za potrebe opisa ponašanja navedenog junktora analizirala tekst četiriju romana i na francuskom i na bosanskom jeziku. To su romani *Loin de Médine, Filles d'Ismaël (Daleko od Medine, Ismailove kćeri)* Assie Djebar, *Madame Bovary (Gospođa Bovary)* Gustavea Flauberta, *Derviš i smrt (Le Derviche et la mort)* Meše Selimovića i *Sarajevski Marlboro (Le Jardinier de Sarajevo)* Miljenka Jergovića.

Na osnovu analiziranih primjera autorica je pokazala da se strukturama s junktorom *comme si / kao da* mogu iskazivati i irealnost i realnost i neizvjesnost. Propozicija iskaza u kojima se iskazuje neizvjesnost takva je da se ne može sama po sebi potpuno zanijekati, a klauze sa *comme si / kao da* u njima, osim očekivanog načinskog značenja, često imaju i nijanse uzročnog značenja. U poredbenim strukturama u kojima klauze sa *comme si / kao da* nastupaju kao sudionici u poređenju po jednakosti one iskazuju irealne sadržaje ako je glagol u njima u potvrdnom obliku, a ako je glagol, pak, u odričnom obliku, one iskazuju sadržaje koji su realni. Napokon, u nekim primjerima klauze sa *comme si / kao da* pojavljuju se u službi dodatnog komentara.

U rukopisu je opisana i priroda zavisnosti klauza sa *comme si / kao da* prema svojoj osnovnoj (izravno superordiniranoj) klauzi. Nekad se klauze sa *comme si / kao da* ostvaruju kao

gramatički subordinirane cijeloj osnovnoj klauzi, a u nekim slučajevima samo pojedinim leksemima ostvarenim u njenom sastavu: supstantivu, adjektivu ili adverbu.

U posebnom poglavlju autorica razmatra konstrukcije u kojima se zavisne klauze sa *comme si / kao da* ostvaruju uz druge sintaksičke jedinice zavisne o istom upravnom članu i opisuje njihove tzv. *horizontalne odnose*. Pokazuje kontrastivno zanimljive situacije u kojima se prijevodni ekvivalenti niza rečenica koje u bosanskom jeziku imaju *kao da* u francuskom ne prenose kao niz rečenica sa *comme si*, već kao niz zavisnih klauza s raznolikim veznim sredstvima. U istom se poglavlju opisuju situacije u kojima se zavisne klauze sa *comme si / kao da* ostvaruju u koordinaciji sa sintaksičkim jedinicama koje nisu klauze, tj. s adverbijalima.

Predmet posebnog poglavlja ovog rukopisa su glagolski oblici u kojima se ostvaruje predikatni glagol klauza sa *comme si / kao da*. U korpusu na kome se temelji istraživanje pokazuje se da se glagol u rečenicama sa *comme si* (na francuskom jeziku) najčešće ostvaruje u imperfektu i pluskvamperfektu indikativa, pluskvamperfektu subjunktiva te rjeđe u prezentu indikativa. U rečenicama uvedenim jункtorom *kao da* (na bosanskom jeziku) glagol se najčešće ostvaruje u obliku prezenta i perfekta, a rjeđe u obliku potencijala I, futura I, imperfekta ili pluskvamperfekta. Prilikom analize ne uspostavlja se odnos između glagola u osnovnoj i zavisnoj klauzi.

Vrsta djela prema kategorizaciji:

- naučno djelo

Zaključak recenzenta

Rukopis *Strukture s vezničkim izrazom comme si / kao da* predstavlja značajan doprinos kontrastivnoj lingvistici, naročito opusu kontrastivnih djela u kojima je jedan od kontrastiranih jezika bosanski. U njemu je osvjetljeno sintaksičko ponašanje rečenica s jункtorima *comme si / kao da* i podaci o njima predstavljeni u ovom rukopisu mogu biti veoma korisni u nastavi i u budućim istraživanjima. Rukopis srdačno **preporučujem za objavljivanje i potporu**.

Sarajevo, 21. 11. 2022.

Dr. Halid Bulić, vanredni profesor